

A background image of a laboratory scale, likely a Mettler, with a weighing pan and a balance arm. The scale is positioned on a wooden surface. The text is overlaid on the image.

CREËREN VAN EEN GEZAMENLIJKE TAAL

UITWERKING VAN NEGEN BEGRIPPEN IN HET KADER VAN DE HERZIENING VAN DE PARTICIPATIEWET

**KLANT
KENMERK
AUTEUR(S)**

**DATUM
VERSIE**

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)
MB/bv/003840
Larissa Jongenelen, Sanne van der Laan, Michiel Blom, Harnold van
der Vegte, Wessel Blom
8 juli 2024
1.0

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Doel	3
1.2	Opzet	3
1.3	Werkwijze	4
2	Overzicht begrippen	5
3	Uitwerking begrippen	8
3.1	Eenvoud	8
3.2	Vertrouwen	12
3.3	Menselijke maat	15
3.4	Grip	19
3.5	Transparant	22
3.6	Vakkundigheid	25
3.7	Solidair	27
3.8	Wederkerig	29
3.9	Naleving	31
	A. Verhouding begrippen tot de uitgangspunten van de Wmo	36
	B. Literatuurlijst	41

1 Inleiding

Met de herziening van de Participatiewet wil het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) werken aan meer eenvoud van regelgeving, ruimte voor de menselijke maat en meer vertrouwen tussen overheid en mensen. Eenvoud, menselijke maat en vertrouwen zijn echter begrippen die (vrij) abstract zijn en ook nog niet volledig gedefinieerd. Abstracte begrippen staan vaak open voor interpretatie. Wat het begrip voor de een betekent, hoeft het niet voor de ander te betekenen. Dit soort begrippen vragen daarom om een uitwerking om een 'gezamenlijke taal' te creëren. Naast het begrip eenvoud, menselijke maat en vertrouwen zijn er zes andere begrippen waarvoor een uitwerking van het begrip in het kader van de herziening van de Participatiewet nodig is.

1.1 Doel

Het doel van het operationaliseren van de begrippen is om vanuit het ministerie van SZW en ketenpartners een eenduidig en gedeeld vertrekpunt te hebben over wat met een bepaald begrip wordt bedoeld en wanneer een beleidsoptie daarmee in lijn ligt. Laatstgenoemde houdt in dat de uitgewerkte begrippen onderdeel zijn van het afwegingskader. Met als doel om het ministerie van SZW en ketenpartners te ondersteunen bij de verantwoording en besluitvorming van beleidsopties voor de herziening van de Participatiewet.

1.2 Opzet

In dit document geven we een uitwerking van negen begrippen die relevant zijn in het licht van de herziening van de Participatiewet. Echter zijn de negen uitgewerkte begrippen in dit document geen inhoudelijke doelen van een herziene Participatiewet en geven de negen uitgewerkte begrippen geen volledig overzicht van de beleidsuitgangspunten die centraal staan in de herziening van de Participatiewet. Bovendien hebben de begrippen geen juridische status en biedt de uitwerking van de begrippen geen juridische richtlijnen. Het zijn begrippen die een nadere duiding en daardoor uitwerking behoeven. Zodat beleidsmakers en ketenpartners hetzelfde referentiekader hanteren als zij over deze begrippen spreken.

De keuze van de negen begrippen is gebaseerd op:

- a. De meest gebruikte begrippen in de relevante literatuur over een herziene Participatiewet.
- b. Begrippen die genoemd zijn in gesprekken met experts, beleidsmakers en brancheorganisaties.

Naast de begrippen die relevant zijn in het licht van de herziening van de Participatiewet zijn er ook algemene uitgangspunten voor 'goed beleid', zoals doelmatigheid en doeltreffendheid. Deze algemene uitgangspunten voor 'goed beleid' spelen ook een belangrijke rol in het kader van de herziening van de Participatiewet. En zijn daarom ook onderdeel van het afwegingskader. Deze algemene uitgangspunten voor 'goed beleid' zijn alleen niet geoperationaliseerd in dit document, omdat deze begrippen vaak al elders afdoende zijn gedefinieerd. Er is voor deze algemene uitgangspunten al een eenduidig en gedeeld vertrekpunt vanuit beleidsmakers en ketenpartners over wat met een bepaald uitgangspunt wordt bedoeld.

Een aantal van de negen uitgewerkte begrippen in dit document overlappen elkaar of zijn in feite mechanismen met een indirect effect op een ander begrip. Bijvoorbeeld het toepassen van de menselijke maat heeft een indirect effect op het begrip 'vertrouwen'. Vertrouwen is dus een uitkomst van onder andere het begrip 'menselijke maat'. Bij de uitwerking van ieder begrip staat beschreven wat de relatie met de andere acht begrippen is. Voor beleidsmakers en ketenpartners is het belangrijk om scherp te zijn op de definitie van het begrip en de overlap die het begrip heeft met andere begrippen als zij over deze begrippen spreken. Om te voorkomen dat begrippen door elkaar gaan lopen en verschillende referentiekaders gehanteerd worden.

1.3 Werkwijze

De uitwerking van de negen begrippen in dit document is gebaseerd op de definities of uitleg van de begrippen in de relevante literatuur en gesprekken met experts, beleidsmakers en brancheorganisaties betrokken bij de herziening van de Participatiewet. De uitwerking van de negen begrippen bestaat uit de volgende elementen:

- a. Definitiekeuze: wat is de definitie van het begrip in het kader van de herziening van de Participatiewet? Deze definitie is ook opgenomen in het afwegingskader.
- b. Synoniemen en antoniemen.
- c. Omschrijving van het begrip in de literatuur.
- d. Omschrijving van het begrip en uitleg van de definitie van het begrip voor in het afwegingskader.
- e. De dilemma's of interacties die begrippen veroorzaken (in relatie tot andere begrippen of beleidsuitgangspunten).
- f. Doelen en indicatoren op strategisch en tactisch niveau.
- g. De overlap met de andere acht begrippen.

Verder is in de uitwerking van de negen begrippen een eerste stap gezet om de verhouding van de negen begrippen tot de uitgangspunten van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in kaart te brengen. Met de herziening van de Participatiewet wil het ministerie van SZW de Participatiewet beter laten aansluiten op de Wmo en de Jeugdwet. Bijvoorbeeld als het gaat om de invulling van begrippen. Met als doel om samenwerking tussen departementen te stimuleren en tegenstrijdige wetgeving tegen te gaan. In de bijlage staat een eerste verkenning van deze verhouding beschreven. Deze verkenning is niet alles omvattend. Vervolgonderzoek is nodig om meer inzicht te verkrijgen in de verhouding van de negen begrippen tot de uitgangspunten in de Wmo. Enkel inzicht krijgen in de verhoudingen is echter niet voldoende om tegenstrijdige wetgeving tegen te gaan. Het is dan ook een rijksbrede taak om ervoor te zorgen dat begrippen in verschillende wetten goed op elkaar aansluiten en dezelfde betekenis voor mensen hebben.

2 Overzicht begrippen

In onderstaande tabel staat de uitwerking van de negen begrippen in een overzicht weergegeven. De volgende elementen per begrip zijn weergegeven in het overzicht: definitie, synoniemen, antoniemen, dilemma's of interacties, relatie met andere begrippen.

	Definitie	Synoniemen	Antoniemen	Dilemma's of interacties	Relatie met andere begrippen
Eenvoud	Mensen ervaren dat wet- en regelgeving en beleid, overheidshandelen en de verwachting van overheid naar mensen (zoals naleving van wet- en regelgeving en welke medewerking van mensen wordt verwacht) uitlegbaar, voorspelbaar en navolgbaar is. Daarbij dienen verwachtingen uitvoerbaar te zijn voor mensen. Dit moet aansluiten bij het denken doenvermogen van mensen. Niet alleen binnen de Participatiewet, maar ook tussen verschillende regelingen in aanpalende stelsels.	Begrijpelijk, overzichtelijk, doenlijk, makkelijk.	Ingewikkeld, complex, veelzijdig, ondoenlijk, moeilijk.	1. Minder gerichtheid, meer of minder kosten. 2. Minder gerichtheid, minder ondersteuning voor bepaalde groepen. 3. Minder of meer eenvoud uitvoerder bij meer eenvoud mensen.	Overlap met grip, menselijke maat, transparant en naleving. Draagt bij aan vertrouwen tussen overheid en mensen.
Vertrouwen	De overheid gaat in wet- en regelgeving en beleid, haar handelen en houding ten opzichte van mensen ervan uit dat mensen eerlijk en oprecht zijn en het goede willen doen .	Geloven in het goede van de mens, kunnen rekenen op, uitgaan van een goede uitkomst.	Wantrouwen, scepticisme, controledrang.	Uitgaan van vertrouwen versus passend reageren op misbruik.	<i>Vertrouwen van overheid in de mensen loopt via: naleving, menselijke maat en grip.</i> <i>Vertrouwen van overheid in de uitvoerder loopt via: vakkundig.</i> <i>Vertrouwen van mensen in de overheid loopt via: grip, transparant, eenvoud en menselijk maat.</i>
Menselijke maat	De overheid stemt wet- en regelgeving en beleid af op en houdt in haar handelen en houding ten aanzien van mensen rekening met de individuele capaciteiten, wensen, belangen, behoeftes, omstandigheden en (on)mogelijkheden van mensen. Waarbij mensen niet alleen	Sociale benadering, individuele maat, inlevend handelen, rekening houden met persoonlijke omstandigheden.	Bureaucratische afstand, onpersoonlijke benadering, rigiditeit.	1. Minder rechtsgelijkheid. 2. Minder werkbaar, hogere kosten uitvoering. 3. Minder voorspelbaarheid en minder rechtszekerheid, mogelijk minder eenvoud. 4. Minder of meer eigen.	Overlap met naleving. Vakkundig is een randvoorwaarde. Draagt bij aan grip en vertrouwen tussen overheid en mensen.

	worden gezien in termen van hun problemen, maar als volwaardige individuen worden behandeld met daarbij respect voor hun waardigheid .			verantwoordelijkheid mensen	
Grip	Mensen kunnen rekenen op en ervaren dat zij de capaciteiten, middelen en/of mogelijkheden hebben om in voldoende mate hun leven effectief te beïnvloeden (bijvoorbeeld de gewenste uitkomsten te kunnen bereiken), zonder daarbij afhankelijk te zijn van de overheid. En als dit niet het geval is, dat zij hiervoor de juiste middelen en/of mogelijkheden krijgen.	Invloed, (zelf)regie, zelfbeschikking, persoonlijke controle, houvast, daadkracht, verantwoordelijk.	Machteloos, stuurloos, afhankelijk, kwetsbaar, onvast, hulpeloos.	1. Minder of meer solidariteit. 2. Minder rechtsgelijkheid.	Overlap met eenvoud, menselijke maat en vakkundig. Draagt bij aan vertrouwen tussen overheid en mensen.
Transparant	Mensen ervaren dat wet- en regelgeving en beleid en overheidsprocessen inzichtelijk zijn en relevante informatie over overheidshandelen (zoals besluitvorming, verantwoording daarover en de gevolgen voor mensen) openbaar en controleerbaar zijn en tijdig en proactief worden gedeeld of toegankelijk worden gemaakt voor mensen. Als hieraan niet (volledig) kan worden voldaan, wordt dit op een heldere en duidelijke manier verantwoord.	Openbaar, niet-verhullend, inzichtelijk.	Verborgen, versluierd, ambigu.	1. Hogere kosten uitvoering. 2. Minder uitvoerbaarheid.	Overlap met grip, eenvoud en naleving. Draagt bij aan vertrouwen tussen overheid en mensen.
Vakkundigheid	Het beschikken over de benodigde kennis (van wet- en regelgeving, beleid en het aanbod en effectief gebruik van instrumenten), vaardigheden (zoals responsiviteit, oplossingsgerichtheid en professionaliteit) en ruimte (in tijd, middelen, wet- en regelgeving, beleid en autonomie) om mensen effectief te ondersteunen met aandacht voor de individuele situatie .	Competentie, deskundigheid, vakmanschap, expertise, kennis en kunde, professionele autonomie.	Onbekwaamheid, onwetendheid, onkunde, amateurisme, leek.	-	Vakkundigheid is een randvoorwaarde om de menselijke maat toe te kunnen passen.
Solidair	De overheid biedt vanuit een gevoel van saamhorigheid, verbondenheid, betrokkenheid en/of verantwoordelijkheid ondersteuning aan mensen als zij zich tijdelijk of permanent niet zelfstandig kunnen redden. Ondanks de verschillen tussen deze mensen in ambities ,	Elkaar iets gunnen, saamhorig, onderlinge steun, eendrachtig.	Eigen belang voorop, ieder voor zich, individualistisch, zelfzuchtig.	-	Solidariteit kan lopen via de begrippen wederkerig, vertrouwen en naleving.

	levenswijzen, normen en waarden. De Participatiewet is een uiting van solidariteit doordat met ondersteuning vanuit de overheid met belastinggeld mensen die (tijdelijk) niet beschikken over voldoende inkomen in de noodzakelijke kosten van het bestaan worden voorzien door middel van de bijstand.				
Wederkerig	De overheid en mensen die ondersteuning ontvangen, staan in een onderlinge relatie met elkaar die zich kenmerkt door wederzijdse rechten en plichten. Waarbij de overheid bescherming biedt, betrouwbaar en behoorlijk handelt en voorziet in gepaste ondersteuning. En waarbij mensen die ondersteuning ontvangen de wet- en regelgeving naleven, medewerking verlenen en actief bijdragen aan de samenleving, afhankelijk van wat redelijkerwijs kan worden verwacht gezien hun capaciteiten, middelen en/of mogelijkheden. In de Participatiewet gaat het hierbij specifiek over het recht op bijstand en de verplichtingen die daar tegenover staan	Voor wat hoort wat, voorwaardelijk, wederzijdse betrokkenheid, wederzijdse verplichtingen.	Eenzijdig, onvoorwaardelijk.	Sterke focus op wederkerigheid van mensen, minder menselijke maat.	Overlap met naleving en grip. Draagt bij aan solidariteit.
Naleving	Het voldoen aan de plichten van wet- en regelgeving en beleid door mensen die ondersteuning ontvangen. Hiervoor moeten mensen die ondersteuning ontvangen, kunnen en weten wat van hen verwacht wordt.	Compliance, de regels opvolgen, de plichten nakomen.	Regels overtreden, misbruik, oneigenlijk gebruik, regels schenden, plichtverzuim.	1. Minder menselijke maat. 2. Controles en fraudebeleid zijn in zekere zin het tegenovergestelde van vertrouwen in de mens. 3. Hogere kosten uitvoering. 4. Lagere kosten regelingen. 5. Willekeur.	Overlap met menselijke maat, maatwerk, eenvoud, wederkerig en grip Draagt bij aan solidariteit en vertrouwen tussen overheid en mensen.

3 Uitwerking begrippen

3.1 Eenvoud

Definitiekeuze

De definitie van eenvoud in de Participatiewet is:

Mensen ervaren dat wet- en regelgeving en beleid¹, overheidshandelen² en de verwachting van overheid naar mensen (zoals naleving van wet- en regelgeving en welke medewerking van mensen wordt verwacht) **uitlegbaar**, **voorspelbaar** en **navolgbaar** is. Daarbij dienen verwachtingen **uitvoerbaar** te zijn voor mensen. Dit moet aansluiten bij het **denk- en doenvermogen** van mensen. Niet alleen binnen de Participatiewet, maar ook tussen verschillende regelingen in aanpalende stelsels.

Synoniemen

Begrijpelijk, overzichtelijk, doenlijk, makkelijk.

Antoniemen:

Ingewikkeld, complex, veelzijdig, ondoenlijk, moeilijk.

Omschrijving van het begrip in de literatuur

In de literatuur is geen eenduidige omschrijving van het begrip eenvoud. Als er wordt gesproken over eenvoud in het kader van de Participatiewet heeft dit vaak betrekking op het vereenvoudigen van wet- en regelgeving voor mensen. Als er wordt gesproken over eenvoud of vereenvoudigingen in het kader van de Participatiewet, gaat het over:

- a. Beleid dat bijdraagt aan een bijstandsregeling die voor mensen voorspelbare en zekere gevolgen heeft en zo ervaren wordt.³
- b. Het verminderen of uniformeren van voorwaarden, waardoor een grotere groep gebruikers toegang krijgt tot een regeling. Het zou eenvoudiger worden voor de mens als complexe, multi-interpretabele verplichtingen worden geschrapt (Rijksoverheid, 2023).
- c. Dienstverlening moet eenvoudig zijn. Mensen weten hoe ze nadere informatie en uitleg moeten krijgen. Ook is het duidelijk voor mensen hoe ze in bezwaar of beroep kunnen gaan tegen beslissingen van de overheid (Oomkens en Drijvers, 2021).
- d. Een duidelijke en eenvoudige wet die niet te veel vraagt van het denk- en doenvermogen van mensen. Verplichtingen en regels kunnen door de mensen nageleefd worden, zodat ze ook volgens de bedoeling van de wet geholpen worden.⁴
- e. De complexiteit van het stelsel met veel verschillende en ingewikkelde regelingen, die moeilijk te begrijpen is voor mensen maar ook voor werkgevers en professionals in de uitvoering. Eenvoud is ook nodig in de uitvoering (OCTAS, 2023).⁵

¹ Wet- en regelgeving en beleid bestaat onder meer uit regelingen, definities, voorwaarden, uitzonderingen, richtlijnen, voorschriften, rechten en plichten.

² Overheidshandelen bestaat uit de verschillende activiteiten van overheden, waaronder communiceren, ondersteunen, toezicht houden en handhaving.

³ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

⁴ Schouten, C.J. (2021, 4 juni). Uitkomsten rondetafelgesprekken Participatiewet en vervolgaanpak. Geraadpleegd van [Kamerbrief uitkomsten rondetafelgesprekken Participatiewet en vervolgaanpak | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#).

⁵ Schouten, C.J. (2023, 9 juni). Visiebrief Participatiewet in balans. Geraadpleegd van [Kamerbrief over visie Participatiewet in balans | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#).

-
- f. Regels en communicatie over het voldoen aan verplichtingen blijken vaak ingewikkeld voor uitkeringsgerechtigden. Uitkeringsgerechtigden hebben veel aan hun hoofd, waardoor zij dingen vergeten of de regels zo ingewikkeld vinden dat ze het maar aan de kant schuiven (Ministerie van SZW, 2024).

De afgelopen jaren is in de literatuur ook veel geschreven over de complexiteit van verschillende stelsels. Dit zijn stelsels waarvan de Participatiewet een onderdeel is. Deze complexiteit heeft impact op hoe mensen onder de Participatiewet eenvoud ervaren. Hieronder staan een aantal beschrijvingen over wat de impact van de complexiteit van de verschillende stelsels kan zijn voor de eenvoud die mensen onder de Participatiewet ervaren:

- a. In het arbeidsongeschiktheidsstelsel wordt complexiteit als het meest urgente probleem gezien. Het stelsel is zo precies mogelijk gemaakt. De huidige regelingen zijn moeilijk te begrijpen, mensen zijn bang voor de gevolgen van werkhervatting op hun inkomen. Reden hiervoor is het stelsel dat (met de beste bedoelingen) zo precies mogelijk is gemaakt, waarbij in wet- en regelgeving precies is vastgelegd wie, wat, wanneer moet doen en op welke wijze. De verfijnde systematiek van beoordelen, berekenen en verrekenen en de samenloop van op zich al ingewikkelde regelingen is zo een doolhof zonder richtingaanwijzers geworden (OCTAS, 2023).
- b. Voor veel mensen in bestaansonzekerheid werkt het systeem averechts. Dit ligt ten dele aan het feit dat er bij al deze regelingen en voorzieningen weinig rekening wordt gehouden (of kan worden gehouden) met de complexiteit van bestaansonzekerheid⁶. Het bestaande hulpaanbod wordt soms zelfs als zo complex ervaren dat mensen door de bomen het bos niet meer zien (RVS, 2024).

Begripsomschrijving en uitleg definitiekeuze van het begrip voor afwegingskader

Om toe te werken naar een Participatiewet die eenvoudig is, zijn vereenvoudigingen nodig. Vereenvoudiging in het kader van de Participatiewet kan gaan over het afschaffen, terugdringen, verduidelijken en/of uniformeren van regelingen, voorwaarden, verplichtingen, uitzonderingen en (administratieve) handelingen. Hierbij is eenvoud nauw verweven met de begrippen menselijke maat en grip. Het aansluiten van de dienstverlening op de leefwereld van mensen en voldoende ruimte die professionals krijgen om tot passende oplossingen te komen voor de situatie van mensen dragen bij aan eenvoud voor mensen in de Participatiewet. Ook zullen mensen onder de Participatiewet meer eenvoud ervaren als zij weten waar ze recht op hebben of terechtkunnen voor hulp.

Eenvoud of vereenvoudigingen in de Participatiewet zijn mogelijk niet voldoende om mensen onder de Participatiewet daadwerkelijk eenvoud te laten ervaren. Dit heeft te maken met de complexiteit van de verschillende stelsels (bijvoorbeeld sociale zekerheidstelsel) waar de Participatiewet onderdeel van is. De doelgroep van de Participatiewet heeft vaak ook te maken met andere regelingen in de verschillende stelsels. Eenvoud in de Participatiewet leidt er daardoor niet automatisch toe dat mensen het (stelsel) ook als daadwerkelijk eenvoudig ervaren. Het realiseren van eenvoud vraagt dan ook om een betere aansluiting tussen verschillende stelsels (bijvoorbeeld door uniformeren van voorwaarden). Dit valt buiten de scope van dit onderzoek. Desalniettemin is het belangrijk om bij het uitwerken van de herziene Participatiewet hiermee rekening te houden. Net zoals met de nauwe verwevenheid van het begrip eenvoud met de begrippen menselijke maat en grip.

Eenvoud kan naast het perspectief van mensen ook bekeken worden vanuit het perspectief van uitvoerders en beleidsmedewerkers. En daardoor een andere betekenis hebben. Wat voor de ene partij eenvoudig (gemaakt is), kan voor de andere partij juist tot meer complexiteit leiden. Zelfs binnen organisaties kan eenvoud een andere betekenis hebben.⁷ In de verdere uitwerking en het afwegingskader kijken we naar het begrip 'eenvoud' vanuit het perspectief van de mens. Eenvoud voor uitvoerders en beleidsmedewerkers heeft namelijk overlap met de begrippen 'uitvoerbaarheid' en 'haalbaarheid'. In het afwegingskader is eenvoud voor uitvoerders en beleidsmedewerkers dan ook onderdeel van de algemene uitgangspunten 'uitvoerbaarheid' en 'haalbaarheid'.

⁶ Complex vanwege de interactie tussen verschillende factoren/domeinen (ongelijkheid in onder meer onderwijs, arbeidsmarkt, gezondheid en sociale zekerheid). De factoren beïnvloeden elkaar gedurende een lange tijd.

⁷ Interview medewerker programma VIM van het ministerie van SZW.

Dilemma's of interacties

1. Minder gerichtheid, meer of minder kosten (beleidsdoel 2)

Meer eenvoud kan leiden tot minder gerichtheid. Door de eenvoudigere voorwaarden van regelingen kan een grote(re) groep de desbetreffende regeling aanvragen. Hierdoor is het mogelijk dat een te grote groep met de desbetreffende regeling bereikt wordt. Het gaat hierbij dan om mensen waarvoor de regeling oorspronkelijk niet was opgesteld. Hierdoor gaan regelingen ook meer geld kosten (en zijn ze mogelijk minder doelmatig) (Rijksoverheid, 2023). Echter kan de groep die bereikt wordt met de regeling ook vrij klein blijven ondanks dat de regeling minder gericht is, waardoor regelingen minder gaan kosten.⁸

2. Minder gerichtheid, minder ondersteuning voor bepaalde groepen (beleidsdoel 2)

Meer eenvoud kan leiden tot minder gerichtheid. Hierdoor kan het zijn dat hetzelfde geld over meer mensen verdeeld moet worden (mits aanvragen ook worden toegewezen), waardoor bepaalde groepen minder ondersteuning ontvangen (dan nodig).⁹

3. Minder privacy (beleidsdoel 3)

In beleid worden regels opgesteld om de kwaliteit van de dienstverlening en de privacy van de mens te borgen (De Klerk et al., 2022). Meer gegevensuitwisseling van persoonsgegevens tussen instanties of hulpverleners binnen dezelfde instantie kan de dienstverlening aan mensen sneller en passender maken. Maar de privacy van mensen kan hierdoor onder druk komen te staan (Rijksoverheid, 2023).

4. Minder of meer eenvoud uitvoerder bij meer eenvoud mensen (beleidsdoel 1, 2, 3 en 4)

De werkdruk en complexiteit van de werkzaamheden van de uitvoerder kunnen verhoogd worden als er een simpeler stelsel is voor de mens. Er komen dan hoogstwaarschijnlijk meer taken bij de uitvoerder te liggen, die voorheen bij de mens lagen. Bijvoorbeeld wanneer eenvoud wordt vormgegeven door het meer automatiseren van de uitvoering van de sociale zekerheid waarbij gegevens van uitvoerende instanties benut worden, leidt dit tot meer eenvoud voor de mens. De werkzaamheden van de uitvoerder zijn echter door het inrichten/aanpassen van de ICT (omtrent data-bescherming, gegevenskoppeling et cetera) minder eenvoudig. Echter kan meer eenvoud voor de mens ook leiden tot meer eenvoud voor de uitvoerder. Als wet- en regelgeving begrijpelijker worden voor de mens, is deze vaak ook makkelijker te begrijpen voor en uit te leggen door de uitvoerder. Ditzelfde geldt ook als de rechten, plichten en definities in de Participatiewet overeenkomen met de andere wetten in het sociaal domein. Dit maakt het werk van de uitvoerder minder complex.¹⁰

Doelen en indicatoren

Strategisch

Relevante elementen: begrijpelijk, doenlijk, kost weinig tijd, navolgbaar voor mensen.

Tactisch

1. De rechten en plichten zijn duidelijk voor alle mensen, net als de gevolgen bij verzaken plichten

Indicatoren beleid¹¹:

- Aantal regelingen en bepalingen (minder = meer eenvoudig).

⁸ Interview medewerker programma VIM van het ministerie van SZW en groepsgesprek business controllers en financieel adviseurs van gemeenten.

⁹ Concept bestuurlijke uitgangspunten voor vereenvoudiging inkomensondersteuning voor mensen (SZW).

¹⁰ Interview medewerker programma VIM van het ministerie van SZW en groepsgesprek business controllers en financieel adviseurs van gemeenten.

¹¹ De indicatoren die genoemd staan in dit document zijn een eerste uitwerking en daarmee niet uitputtend.

-
- De rechten en plichten kunnen op een eenduidige wijze geïnterpreteerd worden (ja/nee).
 - Regelgeving getoetst bij mensen op begrijpelijkheid (altijd/vaak/soms/niet).
 - Sluit aan bij denkvermogen van mensen (altijd/vaak/soms/niet).
 - Sluit aan bij doenvermogen van mensen (altijd/vaak/soms/niet).
2. **Mensen ervaren een lage drempel om een aanvraag te doen voor een regeling**
Indicatoren beleid:
- De voorwaarden zijn begrijpelijk (altijd/vaak/soms/niet).
 - De voorwaarden kunnen op een eenduidige wijze geïnterpreteerd worden (altijd/vaak/soms/niet).
 - Sluit aan bij mensen met beperkt denkvermogen (altijd/vaak/soms/niet).
 - Sluit aan bij mensen met beperkt doenvermogen (altijd/vaak/soms/niet).
3. **De dienstverlening is passend, snel en soepel voor mensen¹²**
Indicatoren beleid:
- Aantal keer dat mensen nieuwe informatie moeten aanleveren (meer = minder eenvoudig).
 - Aantal keer dat mensen hun hulpvraag moeten vertellen (meer = minder eenvoudig).
 - Aantal loketten waar mensen ondersteuning krijgen (meer = minder eenvoudig).
 - Aantal contactpersonen (meer = minder eenvoudig).
4. **Rechten, plichten en definities in de Participatiewet komen overeen met andere wetten in het sociaal domein**
Indicatoren beleid:
- Overeenkomst met andere programma's binnen het ministerie van SZW (ja/grotendeels/nauwelijks/niet).
 - Overeenkomst met de Jeugdwet (ja/grotendeels/nauwelijks/niet).
 - Overeenkomst met de Wmo (ja/grotendeels/nauwelijks/niet).

Overlap met andere begrippen

- a. **Grip**
Als het stelsel eenvoudiger is door vereenvoudiging van de dienstverlening of duidelijkheid over rechten en plichten kunnen mensen meer grip ervaren. Mensen weten dan namelijk wat er van hen gevraagd wordt en hoe ze nadere informatie en uitleg moeten krijgen. Dit draagt bij aan een gevoel van controle om hun leven effectief te beïnvloeden.
- b. **Menselijke maat**
Een eenvoudiger stelsel sluit beter aan bij het denk- en doenvermogen van mensen. Eenvoudige voorwaarden en regels verminderen het beroep op het doenvermogen van mensen.¹³
- c. **Vertrouwen**
Een eenvoudiger stelsel draagt bij aan het vertrouwen tussen mensen en overheid. Door meer eenvoudig begrijpen de overheid en mensen elkaar beter, waardoor zij meer naast elkaar kunnen komen te staan in plaats van tegenover elkaar.
- d. **Transparant**
Een eenvoudiger stelsel draagt bij aan het verduidelijken van de rechten en plichten van mensen. Door deze duidelijkheid worden het aanvraagproces en de trajecten in de Participatiewet inzichtelijker en draagt het bij aan de transparantie van het proces.
- e. **Naleving**
Om de wet te kunnen naleven is het onder meer nodig dat mensen de wet kennen en kunnen navolgen. Een eenvoudiger stelsel draagt bij aan het begrijpelijk maken van de wet.

¹² Interview medewerker programma VIM van het ministerie van SZW.

¹³ Schouten, C.J. (2021, 4 juni). Uitkomsten rondetafelgesprekken Participatiewet en vervolgaanpak. Geraadpleegd van [Kamerbrief uitkomsten rondetafelgesprekken Participatiewet en vervolgaanpak | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#).

3.2 Vertrouwen

Definitiekeuze

De definitie van vertrouwen in de Participatiewet is:

De overheid gaat in wet- en regelgeving en beleid¹⁴, haar handelen¹⁵ en houding¹⁶ ten opzichte van mensen ervan uit dat mensen **eerlijk en oprecht zijn** en het **goede willen doen**.

Synoniemen

Geloven in het goede van de mens, kunnen rekenen op, uitgaan van een goede uitkomst.

Antoniemen

Wantrouwen, scepticisme, controledrang.

Omschrijving van het begrip in de literatuur

In de literatuur is geen eenduidige omschrijving van het begrip vertrouwen. Als er wordt gesproken over vertrouwen in het kader van de Participatiewet heeft dit vaak betrekking op het gebrek aan (wederzijds) vertrouwen. Oftewel het bestaan van wantrouwen. Terwijl het wederzijds vertrouwen tussen burger en overheid de basis is van een democratische rechtstaat die op de juiste manier functioneert. Dit geldt ook voor de Participatiewet (OCTAS, 2024). Bij vertrouwen wordt dan ook vaak gedacht aan mensen en de overheid die naast elkaar staan, in plaats van tegenover elkaar (Hutspot, 2021).¹⁷

Begripsomschrijving en uitleg definitiekeuze van het begrip voor afwegingskader

Vertrouwen is de basis van de Participatiewet om te functioneren.¹⁸ Vertrouwen is het bindmiddel van de rechtstaat (Raad van State, 2021). Vertrouwen in het kader van de Participatiewet gaat om vertrouwen tussen de driehoek: mensen, wetgever en uitvoerder.¹⁹ Waarbij de twee laatstgenoemde samen door mensen als 'de overheid' wordt gezien. Mensen krijgen naar verwachting meer vertrouwen in de overheid wanneer zij binnen de Participatiewet de gewenste ondersteuning ontvangen en wanneer professionals daarbij een juiste, goed onderbouwde en helderde uitgelegde afwegingen hebben gemaakt (Hutspot, 2021; Divosa, 2023).²⁰ Dit vraagt om zowel een inspanning van de wetgever als van de uitvoerder (VNG, 2023).

In de herziening van de Participatiewet dient het begrip vertrouwen centraal te staan. Dit ontbreekt namelijk in de huidige Participatiewet. In de huidige Participatiewet handelt de overheid niet vanuit vertrouwen en vertrouwt de mens de overheid niet.²¹ In de herziening van de Participatiewet ligt de focus op het vertrouwen van de overheid in de mens. Want zonder vertrouwen te geven, is het lastig om vertrouwen te krijgen (Raad van State, 2021).

¹⁴ Wet- en regelgeving en beleid bestaat onder meer uit regelingen, definities, voorwaarden, uitzonderingen, richtlijnen, voorschriften, rechten en plichten.

¹⁵ Overheidshandelen bestaat uit de verschillende activiteiten van overheden, waaronder communiceren, ondersteunen, toezicht houden en handhaving.

¹⁶ Houding gaat over de wijze waarop mensen worden benaderd en behandeld door de overheid.

¹⁷ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

¹⁸ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

¹⁹ Interview medewerker programma VIM en groepsgesprek professionals W&I en Sociaal Domein.

²⁰ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

²¹ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

Vertrouwen is een van de pijlers van de Participatiewet. Het begrip 'vertrouwen' is daardoor geen middel om iets te bereiken in de Participatiewet. Het begrip 'vertrouwen' is daarom ook niet uitgewerkt op strategisch, tactisch en operationeel niveau.

Dilemma's of interacties

Uitgaan van vertrouwen versus passend reageren op misbruik

Centraal in het vertrouwen van de overheid in mensen staat de intentie van mensen om zich aan de regels te houden wanneer zij deze regels kennen en begrijpen wat zij moeten doen aan de hand van deze regels in een concrete situatie.²² Het vertrouwen van de overheid in de mens kan leiden tot misbruik of oneigenlijk gebruik van regelingen. Dit kan leiden tot een grotere groep die gebruik maakt van regelingen, waardoor de kosten van regelingen kunnen stijgen en sommige mensen onterecht ondersteuning ontvangen. Hierbij wordt uitgegaan dat er een aandeel mensen is dat bewust of onbewust gebruikt maakt van regelingen hoewel ze daar geen recht op hebben. Het dilemma hierbij is dat als de overheid najaagt op de kleine groep die (onbewust) misbruik maakt om deze te straffen dit het vertrouwen van de overheid in de mens ondermijnt.²³

Overlap met andere begrippen

Vertrouwen van de overheid in de mens

- a. Naleving
De overheid gaat in de naleving uit van de goede bedoelingen van mensen en heeft daarbij de eerste aanname dat iemand geen moedwillig misbruik maakt.
- b. Menselijke maat
In het rapport 'Participatiewet onder de loep' van Hutsport staat: "Het handelen van de overheid vanuit vertrouwen lijkt een onderdeel te vormen van het oog hebben voor de menselijke maat. Tegelijk is de terugkeer van de menselijke maat nodig om het vertrouwen van mensen in de overheid te herstellen." (2013: p.3 & 4). De menselijke maat draagt dus bij aan het vertrouwen van de overheid in de mens. Het toepassen van de menselijke maat is een uiting van vertrouwen van overheid in de mens.
- c. Grip
Het creëren van meer grip voor mensen door de overheid, kan gezien worden als een uiting van vertrouwen. Door het creëren van meer grip geven zij mensen meer autonomie. Zij kunnen immers meer eigen keuzes maken en eigen verantwoordelijkheid nemen en worden minder afhankelijk van de overheid.

Vertrouwen van de wetgever in de uitvoerder

- a. Vakkundig
Vertrouwen gaat ook over het vertrouwen in het oordeel van de uitvoering professional. Het bieden van ruimte voor maatwerk is daarbij cruciaal.²⁴ Het creëren van ruimte van het oordeel van professionals is een uiting van vertrouwen van de overheid in de uitvoerder.

Vertrouwen van de mens in de overheid

- a. Grip
Het creëren van meer grip door de overheid voor de mens zorgt ervoor dat mensen (meer) eigen

²² Schouten, C.J. (2021, 4 juni). Uitkomsten rondetafelgesprekken Participatiewet en vervolgaanpak. Geraadpleegd van [Kamerbrief uitkomsten rondetafelgesprekken Participatiewet en vervolgaanpak | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#).

²³ Van Gennip, C.E.G. en Schouten, C.J. (2022, 18 juli). Voortgang herijking handhavinginstrumenten. Geraadpleegd van [Kamerbrief over herijking handhaving sociale zekerheid | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#).

²⁴ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

verantwoordelijkheid nemen. Mensen zijn hierdoor minder afhankelijk van de overheid. Wat het vertrouwen van de mens in de overheid kan vergroten.²⁵

b. Transparant

Een transparante overheid is nodig voor mensen om de overheid te vertrouwen. Het gaat hierbij om transparantie in besluitvorming, procedures en informatie (Hutspot, 2021). Transparant zijn als overheid draagt bij aan het vertrouwen van de mens in de overheid.

c. Eenvoud

Het toepassen van eenvoud draagt bij aan het vertrouwen van de mens in de overheid. De overheid wordt voor de mens hierdoor voorspelbaarder, begrijpelijker en navolgbaarder.²⁶

d. Menselijke maat

In het rapport 'Participatiewet onder de loep' van Hutspot staat: "Het handelen van de overheid vanuit vertrouwen lijkt een onderdeel te vormen van het oog hebben voor de menselijke maat. Tegelijk is de terugkeer van de menselijke maat nodig om het vertrouwen van mensen in de overheid te herstellen." (2013: p.3 & 4). Het toepassen van de menselijke maat draagt bij aan het vertrouwen van de mens in de overheid.

²⁵ Interview medewerker programma VIM, groepsgesprek professionals Werk en Inkomen en groepsgesprek professionals Sociaal Domein.

²⁶ Interview medewerker programma VIM, groepsgesprek professionals Werk en Inkomen en groepsgesprek professionals Sociaal Domein.

3.3 Menselijke maat

Definitiekeuze

De definitie van menselijke maat in de Participatiewet is:

De overheid stemt wet- en regelgeving en beleid af op en houdt in haar handelen en houding ten aanzien van mensen rekening met de individuele **capaciteiten, wensen, belangen, behoeftes, omstandigheden** en **(on)mogelijkheden** van mensen. Waarbij mensen niet alleen worden gezien in termen van hun problemen, maar als **volwaardige individuen** worden behandeld met daarbij **respect voor hun waardigheid**.

Synoniemen

Sociale benadering, individuele maat, inlevend handelen, rekening houden met persoonlijke omstandigheden.

Antoniemen

Bureaucratische afstand, onpersoonlijke benadering, rigiditeit.

Omschrijving van het begrip in de literatuur

In de literatuur bestaan er verschillende definities. Als wordt gesproken over de menselijke maat in het kader van de Participatiewet, gaat het over:

- a. Dat de overheid in de bijstandsverlening rekening houdt met de individuele omstandigheden, belangen en het doenvermogen van mensen (Hutspot, 2021).
- b. Oog hebben voor de menselijke maat betekent recht doen aan de omstandigheden, belangen en het doenvermogen van mensen bij de totstandkoming en uitvoering van beleid, wet- en regelgeving. De overheid stelt zich hierbij responsief op. Mensen worden empathisch bejegend en vertrouwen vormt het uitgangspunt van regelgeving (Oomkens en Drijvers, 2021).
- c. Het ontrafelen van de wijze waarop (potentiële) hardvochtige effecten ontstaan. Als menselijke maat en proportionaliteit niet centraal staan, kan dat leiden tot hardvochtige effecten voor mensen. Er wordt dan te veel vanuit het systeem gekeken en te weinig gedacht aan de effecten op individuen in de samenleving (Oomkens en Drijvers, 2021).
- d. De ombudsmannen van Druten en Groningen omschrijven de menselijke maat als zien en horen van inwoners en rekening houden met de individuele omstandigheden van inwoners. Het uitgangspunt is dat elke bewonersgroep en individu een persoon met eigen omstandigheden is. Empathische bejegening is de eerste stap naar een menselijke maat, met daarbij persoonlijk contact als voorwaarde (Muskee, 2021).
- e. Menselijke maat gaat over proportionaliteit in sanctionering. Zware of hoge sanctionering staat op gespannen voet met de menselijke maat (Hutspot, 2021).
- f. De Tijdelijke commissie Uitvoeringsorganisaties (2021) definieert de menselijke maat als: 'recht doen aan de belangen van mensen bij de totstandkoming en uitvoering van beleid, wet- en regelgeving' (p. 178). De menselijke maat kan vanuit twee perspectieven bekeken worden. Enerzijds vanuit het burgerperspectief: doet de uitvoering recht aan de belangen van mensen. Anderzijds vanuit het uitvoeringsperspectief: houden professionals rekening met het 'doenvermogen' van mensen en hebben zij discretionaire ruimte (Oomkens en Drijvers, 2021).
- g. De menselijke maat gaat over goed luisteren en het breed kijken naar de mens. Reduceer de mens niet enkel tot het probleem dat hij/zij heeft, kijk breder en pas de aanpak daarop aan. Balans in gelijkwaardigheid tussen de professional en burger is daarbij cruciaal. De expertise en zienswijze van professionals moet niet naar de achtergrond verdwijnen, ten koste van de belangen en omstandigheden van mensen (Lammersen et al., 2023; Canoy et al., 2021).
- h. Menselijke maat verwijst naar een benadering waarbij organisaties hun houding en gedrag afstemmen op de behoeften, waarden en ervaringen van mensen in de bijstand (Dijkhuis en Heijnen, 2023).
- i. Menselijke maat is in beleid en uitvoering op onpartijdige wijze rekening houden met concrete wensen, belangen en omstandigheden van de mens. Het recht op menselijke waardigheid is daarbij het uitgangspunt (Commissie Menselijke Maat Enschede, 2021).

-
- j. Menselijke maat houdt in dat het perspectief van de mens een centrale plek moet krijgen in het handelen van de overheid en bij het opstellen van wet- en regelgeving. De overheid houdt hierbij rekening met het handelingsvermogen van mensen en helpt hen op weg waar nodig (Raad van State, 2021).

Begripsomschrijving en uitleg definitiekeuze van het begrip voor afwegingskader

Menselijke maat in de Participatiewet betekent dat het perspectief van mensen (bij aanpassingen) in de wet centraal staat. Het gaat over een aanpak om mensen in de Participatiewet te ondersteunen die begint bij deze mensen zelf. Met als doel om mensen in de Participatiewet de ondersteuning te bieden die zij ook daadwerkelijk nodig hebben.²⁷ Om te voorkomen dat er hardvochtige effecten voor hen ontstaan. Hiervoor is het nodig dat in wet- en regelgeving en de uitvoering rekening gehouden wordt met het recht doen aan de individuele omstandigheden, belangen en het doenvermogen van mensen.²⁸ Enerzijds door in wet- en regelgeving uit te gaan van een realistisch beeld wat de overheid van mensen mag verwachten (Kenniscentrum voor beleid en regelgeving, 2024). Anderzijds door in de uitvoering professionals ruimte te geven een afweging te kunnen maken in relatie tot de unieke situatie waarin de mens zich bevindt en mensen empathisch te bejegenen.²⁹ Empathische bejegening gaat over het contact tussen de overheid en mensen. Bijvoorbeeld over de toon van het contact (gelijkwaardigheid, vertrouwen) en de wijze van het contact (fysiek, of schriftelijk) (Ministerie van SZW, 2022). De menselijke maat is nauw verweven met de begrippen eenvoud en vertrouwen. Duidelijkheid en begrijpelijk van wet- en regelgeving en van de dienstverlening is nodig om ondersteuning te bieden die aansluit bij de leefwereld van mensen in de Participatiewet (Nationale Ombudsman, 2019). Daarnaast is de menselijke maat nodig om het (wederzijdse) vertrouwen tussen overheid en mensen te herstellen (Tijdelijke Commissie Uitvoeringorganisaties, 2021; Dijkhuis en Heijnen., 2023).

Dilemma's of interacties

1. Minder rechtsgelijkheid

Om ervoor te zorgen dat alle gelijke gevallen gelijk behandeld dienen te worden is er een dynamiek ontstaan van steeds specifiekere wetgeving. Dit is ook bij de Participatiewet het geval (Lammersen et al., 2023). Bij meer oog voor de menselijke maat gaat het juist om de individuele omstandigheden van de mens. Hierdoor kan het moeilijker zijn voor professionals in de uitvoering om het principe van rechtsgelijkheid in acht te nemen (Ortlep et al, 2023).

2. Minder werkbaar, meer kosten uitvoering

Door oog te hebben voor de menselijke maat kan het zijn dat professionals in de uitvoering meer tijd nodig hebben. Zij moeten immers meer verdiepen in de behoeften, het doenvermogen en de individuele omstandigheden van mensen, om tot een passende oplossing voor de situatie van de desbetreffende mens te komen. Dit maakt hun werk mogelijk minder uitvoerbaar, wat kan leiden tot meer kosten voor de uitvoering.

3. Minder voorspelbaarheid en minder rechtszekerheid, mogelijk minder eenvoud

Door oog te hebben voor de menselijke maat kan het handelen van de overheid onvoorspelbaar worden (Ortlep et al., 2023). Met de menselijke maat wordt er namelijk rekening gehouden en recht gedaan aan de individuele omstandigheden van mensen. Hierdoor weten mensen op voorhand niet hoe de overheid gaat handelen. Dit kan ertoe leiden dat de mens de overheid als minder navolgbaar gaat ervaren.³⁰

²⁷ Groepsgesprek beleidsadviseurs Werk en Inkomen.

²⁸ Dit is niet uitputtend. Dit zijn de elementen die het meest genoemd worden in de literatuur. Het kan hier ook gaan over de behoeftes, wensen en interesses van burgers.

²⁹ Interview medewerker programma VIM van het ministerie van SZW en groepsgesprek beleidsadviseurs Werk en Inkomen van gemeenten.

³⁰ Interview medewerker Stimulansz.

4. Minder of meer eigen verantwoordelijkheid

Door oog te hebben voor de menselijke maat kan er minder eigen verantwoordelijkheid zijn voor de mens. Reden hiervoor is dat als er aangesloten wordt bij de omstandigheden en behoeften van mensen, de mens mogelijk van bepaalde verantwoordelijkheden wordt ontslagen of dat de verantwoordelijkheden worden overgeheveld naar een ander (bijvoorbeeld uitvoerder). Anderzijds kan het toepassen van de menselijke maat mensen motiveren om meer eigen verantwoordelijkheid binnen bijvoorbeeld hun traject te pakken.

Doelen en indicatoren

Strategisch

Relevante elementen: gelijkwaardigheid, responsiviteit, aansluiten bij leefwereld van mensen.

Tactisch

1. Het handelen van de overheid sluit aan bij de omstandigheden, het doenvermogen en de behoeften van mensen en de mogelijkheid en speelt hierop in (Oomkens en Drijvers, 2021; Hutspot, 2021)

Indicatoren beleid:

- Rechten en plichten zijn begrijpelijk voor mensen (ja/beperkt/nee).³¹
- Ruimte in wet- en regelgeving voor uitvoeringsorganisaties om een goed beeld te krijgen van de omstandigheden, het doenvermogen en de behoeften van burgers (ja/beperkt/nee).
- Ruimte in wet- en regelgeving voor uitvoeringsorganisaties om goed bereikbaar zijn voor mensen (ja/beperkt/nee).
- Ruimte in wet- en regelgeving voor uitvoeringsorganisaties om diversiteitsgevoelig te werken (ja/beperkt/nee).

2. Afspraken en oplossingen worden gezocht op basis van gelijkwaardigheid op mensniveau³²

Indicatoren beleid:³³

- Ruimte in wet- en regelgeving om afspraken en oplossingen aan te laten sluiten op denk- en doenvermogen van mensen (altijd/vaak/soms/niet).
- Afspraken en oplossingen zijn proportioneel (altijd/vaak/soms/niet).

3. Er is ruimte om maatwerk te bieden indien dit nodig is (Oomkens en Drijvers, 2021)

Indicatoren beleid:

- Ruimte in wet- en regelgeving om maatwerk te bieden door professionals (ja/beperkt/nee).
- Kennis en deskundigheid van professionals om maatwerk te bieden (ja/beperkt/nee).
- Beschikbare personele capaciteit en middelen van uitvoeringsorganisaties om maatwerk te bieden (ja/beperkt/nee).

4. Sanctionering is proportioneel (Hutspot, 2021)

Indicatoren beleid:

- Ruimte in wet- en regelgeving om lagere of mildere sanctie op te leggen (passend bij de situatie van de mens) door professionals (ja/nee).
- Ruimte in wet- en regelgeving voor persoonlijk contact voorafgaand aan opleggen sancties (altijd/vaak/soms/niet).

³¹ Is nauw verweven met begrip eenvoud.

³² Gelijkwaardigheid op mensniveau betekent hier dat de burger als een gelijkwaardige partner in het proces wordt erkend.

³³ Groepsgesprek professionals Werk en Inkomen van gemeenten.

5. **De ondersteuning van mensen in de Participatiewet sluit aan op andere wetten in het sociaal domein**^{34,35}

Indicatoren beleid:

- Sluit aan met andere programma's binnen het ministerie van SZW (ja/grotendeels/nauwelijks/niet).
- Sluit aan met de Jeugdwet (ja/grotendeels/nauwelijks/niet).
- Sluit aan met de Wmo (ja/grotendeels/nauwelijks/niet).

Overlap met andere begrippen

a. Vakkundig

In de 'Kamerbrief Uitkomsten rondetafelgesprekken Participatiewet en vervolgaanpak' (2021) staat dat wanneer de menselijke maat leidend is in de uitvoering van de Participatiewet, er tevens aandacht moet worden besteed aan de benodigde professionaliteit in de uitvoering. Gemeenten geven aan dat dit vraagt om een investering in vakmanschap; zowel in kwalitatieve als in kwantitatieve zin. De vakkundigheid van professionals in de uitvoering is dus een randvoorwaarde om de menselijke maat toe te passen.

b. Vertrouwen

In het rapport 'Participatiewet onder de loep' van Hutspot staat: "Het handelen van de overheid vanuit vertrouwen lijkt een onderdeel te vormen van het oog hebben voor de menselijke maat. Tegelijk is de terugkeer van de menselijke maat nodig om het vertrouwen van mensen in de overheid te herstellen" (2013: p.3 & 4).

c. Grip

Het toepassen van de menselijke maat kan ervoor zorgen dat mensen meer grip ervaren. Omdat zij door de menselijke maat meer eigen regie en verantwoordelijkheid in hun traject ervaren.³⁶

d. Naleving

Door als overheid naast het 'willen' ook rekening te houden met het 'kunnen' naleven van de plichten van de wet door mensen, past zij de menselijke maat toe.

³⁴ *Kamerstukken II 2020/21*, 35387, nr. 3, p. 25.

³⁵ Groepsgesprekken beleidsadviseurs Werk en Inkomen van gemeenten en professionals Werk en Inkomen van gemeenten.

³⁶ Groepsgesprek professionals Sociaal Domein.

3.4 Grip

Definitiekeuze

De definitie van grip in de Participatiewet is:

Mensen kunnen rekenen op en ervaren dat zij de **capaciteiten, middelen** en/of **mogelijkheden** hebben om in voldoende mate hun **leven effectief te beïnvloeden** (bijvoorbeeld de gewenste uitkomsten te kunnen bereiken), zonder daarbij afhankelijk te zijn van de overheid. En als dit niet het geval is, dat zij hiervoor de juiste middelen en/of mogelijkheden krijgen.

Synoniemen

Invloed, (zelf)regie, zelfbeschikking, persoonlijke controle, houvast, daadkracht, verantwoordelijk.

Antoniemen

Machteloos, stuurloos, afhankelijk, kwetsbaar, onvast, hulpeloos.

Omschrijving van het begrip in de literatuur

In de literatuur bestaan er verschillende definities. Als er wordt gesproken over grip in het kader van de Participatiewet, gaat het over:

- a. (Het gebrek aan) Invloed van mensen op hun eigen situatie (Nationale Ombudsman, 2019).
- b. De mate waarin mensen in staat zijn door eigen handelen gewenste uitkomsten te bereiken en ongewenste uitkomsten te voorkomen. Het gaat hierbij om de capaciteiten, middelen en rechten waarover mensen kunnen beschikken om het hoofd te bieden aan de onzekerheden van de wereld en toch hun doelen hun doelen weten te bereiken. Grip is hierbij een complement op 'doenvermogen' zoals genoemd in het rapport van de WRR uit 2017 'Weten is nog geen doen'.
- c. De ervaren autonomie van de persoon. Aan een optimaal welbevinden, groei en functioneren van de mens liggen drie psychologische basisbehoeften ten grondslag: autonomie, competentie en verbondenheid. Met autonomie wordt bedoeld de universele drang om een leven te leiden in overeenstemming met je eigen identiteit. Het gebruik van regelingen maakt iemand afhankelijk van de overheid. Dit beperkt de keuzes die mensen kunnen maken of zij moeten verplicht een tegenprestatie leveren. Dit heeft impact op de ervaren autonomie van de persoon (RVS, 2024).

Begripsomschrijving en uitleg definitiekeuze van het begrip voor afwegingskader

Grip in de Participatiewet is de (persoonlijke) controle en invloed die mensen hebben om in voldoende mate hun leven effectief te beïnvloeden, in plaats van afhankelijk te zijn of zich afhankelijk op te stellen van de overheid. Bijvoorbeeld het vertrouwen van mensen in hun eigen capaciteiten om weer te participeren op de arbeidsmarkt, het sociale netwerk dat mensen kan ondersteunen in het genereren van inkomen, de mogelijkheid om gebruik te maken van (om)scholing of kinderopvang bij het zoeken naar een baan. Laatstgenoemde geeft jonge ouders bijvoorbeeld meer grip op het combineren van werk met het grootbrengen van kinderen (WRR, 2023). Het hebben van een gevoel van controle over de situatie is van belang voor mensen.³⁷ Dit zorgt ervoor dat zij sneller uitstromen uit de bijstand. Het gaat hierbij om het beschikken over zelfsturing, zodat mensen in hun eigen kracht kunnen staan en dat zij eigen regie voelen over hun situatie.^{38,39} Om grip te ervaren is ook (een bepaalde mate) van voorspelbaarheid nodig, zodat mensen beseffen wat de gevolgen zijn van een keuze.⁴⁰ Mensen verplicht iets laten doen waar zij zelf geen voldoening uit halen vermindert de ervaren grip.⁴¹

³⁷ Interview hoogleraar psychologische economie en toepassing.

³⁸ Groepsgesprek professionals Sociaal Domein.

³⁹ Interview hoogleraar psychologische economie en toepassing.

⁴⁰ Interview hoogleraar psychologische economie en toepassing.

⁴¹ Groepsgesprek professionals Sociaal Domein.

Grip in deze definitiekeuze veronderstelt wel een basis van doenvermogen van mensen.⁴² Het reguleren van het eigen gedrag is namelijk de eerste stap die nodig is om als burger de omgeving effectief te beïnvloeden. Maar grip vereist ook andere zaken zoals voldoende financiële middelen, sociale hulpbronnen en een voorspelbare en navigeerbare omgeving (WRR, 2023). Hierbij is het belangrijk om te beseffen dat een deel van de mensen niet het eigen gedrag kan reguleren en daardoor altijd ondersteuning nodig zal hebben.⁴³⁴⁴

Dilemma's of interacties

1. Minder of meer solidair

Als de grip van mensen vergroot wordt, betekent dit dat mensen meer keuzes moeten maken. Dit kunnen keuzes zijn die tegenovergesteld zijn aan de normen en waarden die heersen in de maatschappij. Dit maakt de Participatiewet mogelijk minder solidair. Echter kan het omgekeerde ook mogelijk zijn.

2. Minder rechtsgelijkheid

Als de grip van mensen vergroot wordt, door de eigen verantwoordelijkheid te laten aansluiten op de capaciteiten, dan kunnen mensen met de meeste/grootste capaciteiten het meest grip ervaren. Dit zorgt voor een dilemma met het principe van rechtsgelijkheid.

Doelen en indicatoren

Strategisch

Relevante elementen: Mensen hebben keuzevrijheid, mensen hebben zicht op relevante keuzes, gevolgen van keuzes zijn voorspelbaar en logisch, versterken van eigen verantwoordelijkheid en kundigheid van mensen

Tactisch

1. Mensen weten waar zij terecht kunnen voor hulp als ze daarvan gebruik willen maken

Indicatoren beleid

- Er is informatie beschikbaar voor mensen over de verschillende vormen van hulp (altijd/vaak/soms/niet).
- Het aanvragen van hulp is laagdrempelig en toegankelijk voor mensen (ja/beperkt/nee).
- Mensen weten bij wie ze terecht kunnen als het over hun beoordeling, uitkering of re-integratie gaat (altijd/vaak/soms/niet) (OCTAS, 2023).

2. De eigen verantwoordelijkheid van mensen past bij hun capaciteiten

Indicatoren beleid:

- Professionals weten in hoeverre mensen zelf regie kunnen nemen in hun leven (voor alle casussen is dit in beeld/voor de meeste casussen is dit in beeld/voor een aantal casussen is dit in beeld/voor geen enkele casus is dit in beeld).
- Mensen weten dat zij in eerste instantie zelf regie op hun situatie mogen (moeten) nemen (mensen kunnen verantwoordelijkheden desgewenst benoemen/mensen kunnen de meeste verantwoordelijkheden desgewenst benoemen/mensen kunnen enkele verantwoordelijkheden desgewenst benoemen/mensen kennen de verantwoordelijkheden niet).
- Er is coaching en begeleiding beschikbaar om de regie van mensen beter te (leren) voeren (altijd/vaak/soms/niet).

⁴² Een uitgebreide uitleg over 'doenvermogen' staat in het rapport 'Weten is nog geen doen' van de WRR uit 2017:

[Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid | Rapport | WRR.](#)

⁴³ Groepsgesprek professionals Sociaal Domein.

⁴⁴ Interview hoogleraar psychologische economie en toepassing.

3. Mensen hebben zicht op de gevolgen die hun keuzes hebben op hun inkomen en rechten (OCTAS, 2023)

Indicatoren beleid:

- Er is informatie beschikbaar voor mensen over de mogelijke keuzes en de gevolgen daarvan (altijd/vaak/soms/niet).
- De informatie wordt op een duidelijke manier met mensen gedeeld zodat de mens weet wat hij/zij moet doen (altijd/vaak/soms/niet).⁴⁵
- Er is begeleiding beschikbaar die mensen helpt bij het maken van keuzes (altijd/vaak/soms/niet).

4. Mensen staan zelf aan het roer van hun traject

Indicatoren beleid:

- Mogelijkheid voor mensen om zelf doelen te bepalen in het traject (ja/beperkt/nee).
- Mogelijkheid voor mensen om zelf keuzes te maken in het traject (ja/beperkt/nee).
- Er is begeleiding beschikbaar voor mensen om zelf doelen te bepalen en keuzes te maken in het traject (altijd/vaak/soms/niet).
- Mensen weten wat hun perspectief is aan het einde van het traject (ja/beperkt/nee).
- Burger heeft regie op gegevens (RoG) (ja/beperkt/nee).⁴⁶

5. Het sociaal netwerk van mensen wordt ingezet

Indicatoren beleid:

- Er is hulp beschikbaar voor mensen om het eigen sociaal netwerk in beeld te krijgen (altijd/vaak/soms/niet).
- Er is hulp beschikbaar voor mensen om het eigen sociaal netwerk te mobiliseren (altijd/vaak/soms/niet).

Overlap met andere begrippen

- Eenvoud**
Zelf grip hebben vereist duidelijkheid in de rechten en plichten en (een bepaalde mate van) voorspelbaarheid.⁴⁷
Zodat mensen weten wat de gevolgen van bepaalde keuzes zijn.
- Vertrouwen**
Grip geven aan de mens vereist om hen vertrouwen te geven. Grip creëert ook (zelf)vertrouwen.
- Menselijke maat**
Doordat de mens zelf meer regie heeft en neemt (bijvoorbeeld in trajecten), kan het duidelijker worden wat de behoeften en het doenvermogen van mensen is. Hierdoor krijgt de uitvoering een beter beeld van de hulp die nodig is per casus.
- Vakkundig**
Om de grip van mensen te vergroten is bepaalde begeleiding en vakkundigheid van professionals nodig.
Bijvoorbeeld bij het inzichtelijk maken van de gevolgen van keuzes en om te bepalen in hoeverre mensen eigen verantwoordelijkheid kunnen nemen (afhankelijk van de capaciteiten van mensen).

⁴⁵ Interview hoogleraar psychologische economie en toepassing.

⁴⁶ RoG gaat over handelingsopties die de burger heeft als het gaat om de gegevens die overheidsinstanties over hem/haar vastleggen. Er zijn 3 vormen van regie op gegevens. [Burgers krijgen overzicht van wie hun informatie krijgt uit BRP - Digitale Overheid.](#)

⁴⁷ Interview hoogleraar psychologische economie en toepassing.

3.5 Transparant

Definitiekeuze

De definitie van transparant in de Participatiewet is:

Mensen ervaren dat wet- en regelgeving en beleid⁴⁸ en overheidsprocessen **inzichtelijk** zijn en relevante informatie over overheidshandelen (zoals besluitvorming, verantwoording daarover en de gevolgen voor mensen) **openbaar** en **controleerbaar** zijn en **tijdig** en **proactief** worden gedeeld of toegankelijk worden gemaakt voor mensen. Als hieraan niet (volledig) kan worden voldaan, wordt dit op een heldere en duidelijke manier verantwoord.

Synoniemen

Openbaar, niet-verhullend, inzichtelijk.

Antoniemen

Verborgen, versluierd, ambigu.

Omschrijving van het begrip in de literatuur

In de literatuur worden de volgende aspecten genoemd die verwant kunnen zijn aan het begrip 'transparant'.

- a. Begrippen worden veelal binnen een juridische context gebruikt en komen daardoor niet overeen met hoe deze in de maatschappij worden beleefd.⁴⁹ Dit zorgt ervoor dat er onduidelijkheid ontstaat waarom iets bij aanvraag wel wordt meegenomen maar in het vervolg erna niet.
- b. In het onderzoek van Divosa (2023) wordt gesteld dat de plichten, rechten en verwachtingen die volgen uit de Participatiewet voor iedereen helder en begrijpelijk moeten zijn (Divosa, 2023). Dit betekent dat iedereen moet kunnen begrijpen wat er van hem verwacht wordt en wat hij kan verwachten van de overheid. Daar hoort ook bij dat consequenties van veranderingen in de persoonlijke situatie vooraf inzichtelijk gemaakt moeten kunnen worden, zodat mensen daar hun keuzes op kunnen baseren.
- c. Een kernwaarde van een ambtenaar is transparantie. Ambtenaren moeten laten zien hoe bepaalde keuzes tot stand zijn gekomen en welke afwegingen daarbij zijn gemaakt (Blijleven et al., 2023).
- d. Zodra de overheid en de publieke instituties transparant, voorspelbaar en betrouwbaar zijn (in woord en daad) is er sprake van een navegeerbare publieke omgeving en zullen mensen eerder het gevoel van controle hebben (WRR, 2023).

Begripsomschrijving en definitiekeuze van het begrip voor afwegingskader

Wanneer er over transparantie wordt gesproken in de literatuur, kan dit gaan om zowel transparantie in besluitvorming als transparantie in proces. Bij transparantie in besluitvorming gaat het onder meer over de eenvoud en voorspelbaarheid van de rechten en plichten die een persoon heeft. Dit komt echter al tot uiting in het begrip 'eenvoud'. Voor de uitwerking van het begrip in het afwegingskader richten wij ons enkel op transparantie in het proces.

Om toe te werken naar meer transparantie in de Participatiewet, is het van belang dat er sprake is van transparantie in het proces. Transparantie kan gaan om de onduidelijkheid die wordt veroorzaakt als begrippen veelal binnen een juridische context worden gebruikt en daardoor niet overeenkomen met hoe deze in de maatschappij worden beleefd.⁵⁰ Dit zorgt ervoor dat het voor de mens niet duidelijk is waarom bijvoorbeeld iets bij een aanvraag van een bijstandsuitkering wel wordt meegenomen en in het vervolg erna niet. De Participatiewet wordt daarom door mensen soms gezien als een black-box. Zodra er een aanvraag is ingediend heeft de mens geen zicht meer op wat er met de

⁴⁸ Wet- en regelgeving en beleid bestaat onder meer uit regelingen, definities, voorwaarden, uitzonderingen, richtlijnen, voorschriften, rechten en plichten.

⁴⁹ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

⁵⁰ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

aanvraag gebeurt. Het feit dat het proces na de aanvraag niet transparant is zorgt voor onduidelijkheid en een gebrek aan inzicht. Dit wordt door mensen als niet-helpend ervaren (Gemeente Utrecht, 2023).

Dilemma's of interacties

1. Meer kosten uitvoering

Om proces en besluitvorming transparant te maken moet er meer vastgelegd en gerapporteerd worden. Dit kost meer tijd en geld.

2. Minder uitvoerbaarheid

Zie bovenstaande. Meer administratieve handelingen en rapportages komen de uitvoerbaarheid van het werk van professionals niet ten goede.

Doelen en indicatoren

Strategisch

Relevante elementen: duidelijk, voorspelbaar, begrijpelijk, herkenbaar, openbaar, controleerbaar, tijdig.

Tactisch

1. Mensen hebben inzicht in de financiële consequenties bij het uitvoeren van een actie of bij het doorgeven van een wijziging (Hutspot, 2021)⁵¹

Indicatoren beleid:

- Mensen hebben inzicht in de inkomstenverrekening (ja/beperkt/nee) (Bos et al, 2023).
- Voor mensen is het duidelijk wat als gift wordt beschouwd (ja/beperkt/nee).
- Alle informatie over de gevolgen van ontvangen inkomsten worden op een begrijpelijke manier en tijdig met mensen gedeeld (ja/beperkt/nee).
- Het is duidelijk voor mensen of de inlichtingenplicht geldt (vaak/meestal/meestal niet/zelden).
- Mensen weten welke inkomsten wel of niet in de polisadministratie zijn opgenomen (ja/beperkt/nee).

2. De aanvraagprocedure is inzichtelijk voor mensen

Indicatoren beleid:

- Bij aanvraagprocedures is het transparant voor mensen welke gegevens gebruikt worden⁵² (altijd/vaak/soms/niet).
- Alle relevante informatie van het aanvraagproces wordt op een begrijpelijke manier en tijdig gedeeld met mensen (altijd/vaak/soms/niet).
- Mensen hebben zicht op de vervolgstappen na een aanvraag (altijd/vaak/soms/niet).
- Mensen ontvangen tijdig en proactief informatie over de stand van zaken van hun aanvraag (per proces-stap/altijd/vaak/soms/niet).
- Het is voor mensen overzichtelijk welke organisaties welke informatie uit de basisregistratie ontvangen⁵³ (altijd/vaak/soms/niet).

3. Mensen hebben zicht in het proces van hun traject

⁵¹ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

⁵² MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

⁵³ [Burgers krijgen overzicht van wie hun informatie krijgt uit BRP - Digitale Overheid.](#)

Indicatoren beleid:

- Mensen hebben zicht op de vervolgstappen in hun traject (altijd/vaak/soms/niet).
- Mensen ontvangen tijdig en proactief informatie over de stand van zaken van hun traject (altijd/vaak/soms/niet).
- Wijzigingen in het traject worden tijdig met mensen gedeeld (altijd/vaak/soms/niet).

4. Het is voor mensen duidelijk in het proces welke afweging in de besluitvorming heeft plaatsgevonden (Blijleven et al., 2023)

Indicatoren beleid:

- De achterliggende politieke en ambtelijke afwegingen zijn zichtbaar voor mensen (ja/beperkt/nee).
- Er is effectieve communicatie richting mensen over de gemaakte afwegingen (altijd/vaak/soms/niet).
- Er is duidelijke verantwoording voor genomen beslissingen en handelingen in het proces (altijd/vaak/soms/niet).

Overlap met andere begrippen

a. Eenvoud

Om een proces transparant in te richten waarbij de gemaakte afwegingen in besluitvorming duidelijk zijn, is het van belang dat er sprake is van eenvoud in de Participatiewet. Eenvoud verbetert de begrijpelijkheid van de wet en draagt bij aan transparantie. Doordat mensen enerzijds weten wat er van ze verwacht wordt en welke gevolgen het heeft als ze plichten niet nakomen. Anderzijds doordat mensen weten welke afwegingen de overheid heeft gemaakt.⁵⁴

b. Vertrouwen

Een transparant proces draagt bij aan het vertrouwen van de mens in de overheid. Wanneer er wordt toegewerkt naar meer transparantie in het proces van de Participatiewet, zal dit het vertrouwen van de mens in de overheid vergroten. Door transparantie in het proces is er sprake van overzicht in het proces en zal het gevoel van onduidelijkheid bij de mens verminderd worden. Door transparantie in het proces zal de overheid minder als een black-box ervaren worden door de mens. Transparantie wordt daarom vaak gezien als een voorwaarde voor vertrouwen (Van der Spoel, 2023).

c. Grip

Als het proces transparanter wordt ingericht door de mens meer inzicht te geven in de processen/stappen die volgen na een aanvraag of in een traject, kunnen mensen meer grip ervaren. Een onderdeel van grip is het zicht hebben op de gevolgen van hun keuzes. Het hebben van een transparant proces draagt hieraan bij.

d. Naleving

Door meer transparantie in het proces, heeft de mens meer inzicht in wat er met zijn aanvraag of in zijn traject gebeurt en is er sprake van meer openheid. Meer openheid kan leiden tot meer naleving en een groter draagvlak voor het stelsel.

⁵⁴ Groepsgesprek professionals Werk en Inkomen van gemeenten.

3.6 Vakkundigheid

Spoor 3 gaat over het versterken van de vakkundigheid in de uitvoering van de Participatiewet.

Definitiekeuze

De definitie van vakkundigheid in de Participatiewet is:

Het beschikken over de benodigde **kennis** (van wet- en regelgeving, beleid en het aanbod en effectief gebruik van instrumenten), **vaardigheden** (zoals responsiviteit, oplossingsgerichtheid en professionaliteit) en **ruimte** (in tijd, middelen, wet- en regelgeving, beleid en autonomie) om mensen effectief te ondersteunen met aandacht voor de **individuele situatie**.

Synoniemen

Competentie, deskundigheid, vakmanschap, expertise, kennis en kunde, professionele autonomie.

Antoniemen

Onbekwaamheid, onwetendheid, onkunde, amateurisme en leek.

Omschrijving van het begrip in de literatuur

Met vakkundigheid wordt bedoeld dat de persoon in staat is om het werk goed uit te voeren en hiervoor de juiste eigenschappen in huis heeft. Vakkundigheid wordt gezien als de basis voor professionaliteit.⁵⁵ In de literatuur wordt vakkundigheid in het kader van de Participatiewet op verscheiden manier genoemd:

- a. Vakmanschap van individuele klantmanagers wordt omschreven als het hebben van de benodigde kennis, vaardigheden en professionaliteit (Ministerie van SZW, 2022). Dit bevat onder meer het herkennen en effectief benutten van beschikbare instrumenten, inzicht hebben in de benodigde integrale aanpak, inschatten van de impact van een besluit, responsiviteit en oog hebben voor de situatie van de mens.
- b. In het rapport van Panteia (2021) wordt gesproken over vakmanschap en professionaliteit als zijnde het nemen van besluiten volgens de 'bedoeling van de wet'. Dit vraagt om kennis van de achtergrond van gemaakte keuzes en eenduidige beslisregels.
- c. Movisie (2023) stelt dat het belang van vakmanschap rust op het mensbeeld, de deskundigheid als professional en het kunnen maken van goede afwegingen. De manier waarop professionals besluiten nemen, hangt onder meer samen met hun kennis over de mensen⁵⁶ en hun eigen professionele expertise. Professionals die de Participatiewet uitvoeren hebben verschillende achtergronden met elk hun eigen expertise. Door hun verschil in expertise hebben zij diverse leerbehoeften om de uitdagingen binnen de uitvoering van de Participatiewet aan te kunnen gaan. De veranderende maatschappelijke en beleidscontext vraagt steeds weer om nieuwe deskundigheden, expertise en vaardigheden van professionals.
- d. Vakkundigheid kan ook betrekking hebben op vakbekwaamheid (Ardis Organisatie en Ontwikkeling en Hogeschool Rotterdam, 2017). Vakbekwaamheid gaat onder meer over de beheersing van kennis uit onderzoek, het hebben van kennis van wet- en regelgeving en kennis van het aanbod van instrumenten. Vakbekwame professionals zijn professionals die hun eigen ruimte hebben en die optimaal en effectief hun kennis van henzelf en hun beroepsdoelgroep benutten.
- e. In de 'Waardenkaart van het sociaal domein' van de ArgumentenFabriek wordt in plaats van vakkundigheid het begrip professionele autonomie gebruikt. Met professionele autonomie wordt bedoeld dat professionals de ruimte en verantwoordelijkheid hebben om te doen wat nodig is voor de mensen. Hierbij kunnen professionals onderscheid maken tussen persoonlijke en professionele overtuigingen. Hierbij is het voor professionals van belang om in vrijheid en met kennis van zaken overwegingen te kunnen maken over wat nodig is voor mensen (De Klerk et al., 2022).

⁵⁵ [Werken vanuit professionaliteit | Ambtelijk vakmanschap | Grenzeloos Samenwerken.](#)

⁵⁶ Zowel hun wensen als behoeften.

-
- f. In het rapport over de toekomst van het arbeidsongeschiktheidsstelsel wordt vastgesteld, dat om vakkundig te kunnen werken het voor professionals van belang is dat zij discretionaire bevoegdheden krijgen (OCTAS, 2024). Voorbeelden hiervan zijn comply or explain regels. Het hebben van discretionaire bevoegdheden, vraagt om een andere manier van aansturing van de professionals. Waar de aansturing voorheen gericht was op efficiency, zal deze nu meer gericht zijn op de relatie tussen (en verantwoording over) rechtmatigheid en rechtsgelijkheid. Dit zorgt ervoor dat de professional meer maatwerk kan leveren. De herziende Participatiewet vraagt van professionals dat zij zich kunnen inleven in de wereld van de bijstandsgerechtigde. Tevens moet de professional in staat zijn om te gaan met mensen met beperkte basisvaardigheden, zoals laaggeletterdheid. Het 'no-wrong-door-principe' is van groot belang voor kwetsbare mensen. De professional is dus tevens beschikbaar voor andere zorgvragen van de aanvrager (OCTAS, 2024).
 - g. Om de mens goed te kunnen ondersteunen is het voor een professional van belang dat hij/zij het gedrag van de aanvrager begrijpt (Ministerie van SZW, 2024).

Begripsomschrijving en uitleg definitiekeuze van het begrip voor afwegingskader

Vakkundigheid in de Participatiewet is het beschikken over de benodigde kennis, vaardigheden en professionaliteit om het werk goed te kunnen uitvoeren. De benodigde kennis heeft onder meer betrekking op het hebben van kennis en achtergrond over gevolgen van gemaakte keuzes, kennis van wet- en regelgeving (met de daarbij horende instrumenten) en kennis over de mens. Naast deze benodigde kennis moeten professionals de beschikbare instrumenten effectief kunnen benutten, de gevolgen van een besluit kunnen inschatten, responsief kunnen optreden en oog hebben voor de leefwereld van de mens. Vakkundigheid kan daardoor bijdragen in het vergroten van het vertrouwen van mensen in de overheid.⁵⁷ Ook in de communicatie naar mensen is vakkundigheid belangrijk. Hiervoor zijn de soft-skills van professionals belangrijk.⁵⁸

Om vakkundig te werken in de Participatiewet hebben professionals ruimte, middelen en verantwoordelijkheid binnen de wet nodig.

Overlap met andere begrippen

Vakkundigheid in de Participatiewet is een randvoorwaarde om menselijke maat toe te kunnen passen.

In de 'Kamerbrief Uitkomsten rondetafelgesprekken Participatiewet en vervolgaanpak' (2021) staat dat wanneer de menselijke maat leidend is in de uitvoering van de Participatiewet, dan moet er tevens aandacht worden besteed aan de benodigde professionaliteit in de uitvoering. Gemeenten geven aan dat dit vraagt om een investering in vakmanschap; zowel in kwalitatieve als in kwantitatieve zin. Door de wet goed te kennen en de hierbij horende achterliggende grondwaarden, kunnen professionals de mogelijkheden en ruimte in de wet vinden voor het bieden van maatwerk (Lammersen et al., 2023). Vakmanschap bevordert dus dat wettelijke ruimte wordt herkend en waar nodig ook wordt gebruikt om maatwerk te bieden (Hutspot, 2021). In het rapport van Panteia (2021) wordt vermeld dat hoewel de wetgeving mogelijkheden biedt om maatwerk te leveren, dit erg veel van professionals vraagt in termen van vakmanschap en professionaliteit.

⁵⁷ Groepsgesprek beleidsadviseurs Werk en Inkomen van gemeenten.

⁵⁸ Groepsgesprek professionals Sociaal Domein.

3.7 Solidair

Definitiekeuze

De definitie van solidariteit in de Participatiewet is:

De overheid biedt vanuit een gevoel van **saamhorigheid, verbondenheid, betrokkenheid** en/of **verantwoordelijkheid** ondersteuning aan mensen als zij zich tijdelijk of permanent niet zelfstandig kunnen redden. Ondanks de verschillen tussen deze mensen in **ambities, levenswijzen, normen** en **waarden**. De Participatiewet is een uiting van solidariteit doordat met ondersteuning vanuit de overheid met belastinggeld mensen die (tijdelijk) niet beschikken over voldoende inkomen in de noodzakelijke kosten van het bestaan worden voorzien door middel van de bijstand.

Synoniemen

Elkaar iets gunnen, saamhorig, onderlinge steun, eendrachtig.

Antoniemen

Eigen belang voorop, ieder voor zich, individualistisch, zelfzuchtig.

Omschrijving van het begrip in de literatuur

In de literatuur komt het begrip solidair regelmatig voor. Echter wordt het begrip in de meeste gevallen niet verder uitgelegd. In de literatuur gaat het er met name over wat nodig is om solidariteit te borgen in de Participatiewet. De volgende toelichtingen geven een beeld wat solidariteit inhoudt in het kader van de Participatiewet:

- a. De Participatiewet is een uiting van solidariteit. Om met belastinggeld mensen die (tijdelijk) niet beschikken over voldoende inkomen, in de noodzakelijke kosten van het bestaan te voorzien. Deze solidariteit vraagt wederkerigheid zodat misbruik wordt voorkomen (Hutspot, 2021).
- b. De Participatiewet gaat uit van solidariteit doordat deze wordt bekostigd door de belastingbetaler. Om de solidariteit te behouden blijft het van belang dat de bijstandsuitkering alleen verstrekt wordt als dit noodzakelijk is. Plichten en mogelijkheid tot sancties worden hierbij als passend gezien om de solidariteit te waarborgen.
- c. Gaat over een rechtvaardige verdeling als er voor iedereen sprake is van een sociaal minimum waarbij niemand door de ondergrens heen zakt. De bijstand is een manier om harmonie en cohesie te garanderen in de maatschappij. Men is solidair met mensen die tegenslag ondervinden (Lindner et al., 2022).
- d. Proportionele sanctionering. De nadruk op de rechtmatige bijstandsverlening (om de solidariteit van mensen met het stelsel van de bijstand te bewaren) moet in balans zijn met het sanctie regime. Als dit als disproportioneel wordt ervaren holt het de solidariteit van het stelsel uit (Hutspot, 2021).

Begripsomschrijving en uitleg definitiekeuze van het begrip voor afwegingskader

Solidariteit is een van de pijlers van de Participatiewet en wordt gezien als een randvoorwaarde voor een werkend stelsel van sociale zekerheid.⁵⁹ De Participatiewet geeft uiting aan solidariteit omdat met het belastinggeld van (in principe meer draagkrachtige) mensen bijstandsuitkeringen worden verstrekt aan mensen die (tijdelijk) niet over voldoende inkomen beschikken om in de noodzakelijke kosten van het bestaan te voorzien. Solidariteit reikt niet enkel tot de bijstandsgerechtigden, maar heeft betrekking op alle mensen. In recente literatuur ligt de focus op voorwaardelijke solidariteit. Waarbij naleving en wederkerigheid nodig zijn om solidariteit in de Participatiewet te borgen. Hieraan wordt invulling gegeven doordat een bijstandsuitkering alleen wordt verstrekt als dit noodzakelijk is en de mens zich inspant om actief te worden op de arbeidsmarkt (Van Echtelt et al., 2023). Waarbij mensen de plichten naleven en er de mogelijkheid is tot proportionele sanctionering (door handhaving) om de naleving van plichten te controleren. De maatschappij moet er namelijk op kunnen vertrouwen dat middelen doelmatig worden ingezet door de overheid en dat het terecht komt bij mensen die het daadwerkelijk nodig hebben.⁶⁰ Echter kan er ook sprake zijn van onvoorwaardelijke solidariteit. Onvoorwaardelijke solidariteit gaat over het bieden van steun bij tegenslag, bijvoorbeeld om anderen niet in

⁵⁹ Interview beleidsmedewerkers ministerie van SZW.

⁶⁰ Interview beleidsmedewerkers SZW.

de steek te willen laten of door een gevoelde morele verplichting (RVS, 2013). Wel is onvoorwaardelijke solidariteit begrensd.

Het narratief dat de overheid vertelt en het beeld dat de overheid schetst van de doelgroep van de Participatiewet door bepaald beleid is van belang om solidariteit in de Participatiewet te waarborgen. Het is belangrijk dat de overheid aantoont waarom er middelen nodig zijn om de doelgroep van de Participatiewet te helpen. Ook dient de overheid zich bewust te zijn wat bepaald beleid voor impact heeft op de beeldvorming van de doelgroep in de maatschappij. Zo kan een sterke focus op het bestrijden van misbruik en fraude het beeld creëren dat de doelgroep van de Participatiewet veelal misbruikt maakt van de wet. Dit kan de solidariteit voor de Participatiewet ondermijnen.⁶¹

Het begrip 'solidair' is geen middel om iets te bereiken in de Participatiewet, maar een resultante. Het begrip 'solidair' is daarom ook niet uitgewerkt op strategisch, tactisch en operationeel niveau.

Overlap met andere begrippen

- a. Naleving en wederkerig
Naleving en wederkerigheid dragen bij aan solidariteit (zie paragraaf 'definitiekeuze voor afwegingskader').
- b. Eenvoud
De solidariteit neemt toe als bepaalde aspecten van de wet uitlegbaar zijn.⁶²
- c. Vertrouwen
Om solidariteit te kunnen nastreven, moet worden uitgegaan van vertrouwen in de mens. Vertrouwen houdt hierbij in dat mensen ervan uit kunnen gaan dat iedereen die aanklopt voor hulp (bijvoorbeeld bijstandsuitkering aanvraagt) dit doet omdat hij/zij de hulp daadwerkelijk nodig heeft.⁶³

⁶¹ Interview beleidsmedewerkers ministerie van SZW.

⁶² Interview beleidsmedewerkers ministerie van SZW.

⁶³ Groepsgesprek professionals Sociaal Domein.

3.8 Wederkerig

Definitiekeuze

De definitie van wederkerig in de Participatiewet is:

De overheid en mensen die ondersteuning ontvangen, staan in een onderlinge relatie met elkaar die zich kenmerkt door wederzijdse rechten en plichten. Waarbij de overheid **bescherming biedt, betrouwbaar en behoorlijk handelt en voorziet in gepaste ondersteuning**. En waarbij mensen die ondersteuning ontvangen **de wet- en regelgeving naleven, medewerking verlenen en actief bijdragen aan de samenleving**, afhankelijk van wat redelijkerwijs kan worden verwacht gezien hun **capaciteiten, middelen en/of mogelijkheden**. In de Participatiewet gaat het hierbij specifiek over het recht op bijstand en de verplichtingen die daar tegenover staan.

Synoniemen

Voor wat hoort wat, voorwaardelijk, wederzijdse betrokkenheid, wederzijdse verplichtingen.

Antoniemen

Eenzijdig, onvoorwaardelijk.

Omschrijving van het begrip in de literatuur

In de literatuur bestaan er verschillende definities. Als er wordt gesproken over wederkerig in het kader van de Participatiewet, gaat het over:

- a. De verplichtingen die tegenover het recht op een bijstandsuitkering staan. De Participatiewet heeft naast inkomensondersteuning primair als doel om mensen toe te leiden naar werk (Van Echtelt et al., 2023).
- b. Dat mensen die een bijstandsuitkering ontvangen aangespoord moeten worden om te gaan werken of te participeren (bijvoorbeeld vrijwilligerswerk). Mensen moeten aangespoord worden om te gaan werken zodat zij hun 'schuld' terugbetalen aan de mensen die het stelsel van de bijstand bekostigen. Hierbij vindt men het onrechtvaardig als mensen die een bijstandsuitkering ontvangen en niet werken (of op een andere manier participeren), terwijl anderen er hard voor werken om het stelsel van de bijstand bekostigen. Mensen moeten gestimuleerd worden om te participeren om onderdeel te blijven van de samenleving (Lindner et al., 2022).
- c. De verantwoordelijkheid van een inclusieve arbeidsmarkt ligt bij de hele maatschappij. Enerzijds leveren de meeste mensen een financiële bijdrage aan de maatschappij door het betalen van belastingen en premies, waarbij de verwachting heerst dat iedereen aan het werk gaat of is als hij/zij dat kan. Anderzijds spannen mensen die (tijdelijk) niet kunnen werken zich wel in om weer zo snel mogelijk actief aan het werk te gaan (indien nodig met ondersteuning). In ruil daarvoor heeft iedereen recht op ondersteuning en de collectieve voorzieningen die de maatschappij biedt (Fitzpatrick et al., 2023).
- d. Door gebruik te maken van regelingen wordt iemand afhankelijk van de overheid en verplicht tot het leveren van een tegenprestatie. De bijstandsgerechtigde is verplicht om te solliciteren, iedere uitgave te verantwoorden en andere verplichte tegenprestaties zijn nodig om het recht op hun uitkering te behouden. Voor mensen kan het voelen alsof de bijstandsuitkering 'verdiend' moet worden (RVS, 2024).

Begripsomschrijving en uitleg definitiekeuze van het begrip voor afwegingskader

Wederkerigheid is een overkoepelend begrip waarop de Participatiewet is gebaseerd. Wederkerigheid in de Participatiewet gaat over de wederzijdse rechten en plichten tussen de mensen die ondersteuning ontvangen en de overheid. De hoofddoelen van de Participatiewet komen voort uit de wederzijdse rechten en plichten tussen mensen en overheid. Zo biedt de overheid via de bijstand inkomensondersteuning aan mensen en mensen doen daar iets voor terug door zich actief in te spannen om zo snel mogelijk weer aan het werk te gaan of te participeren. Daarnaast kan wederkerigheid bijdragen aan de solidariteit in de maatschappij voor de Participatiewet.

Het begrip 'wederkerig' is een overkoepelend begrip waarop de Participatiewet is gebaseerd. Het begrip 'wederkerig' is daarom ook niet uitgewerkt op strategisch, tactisch en operationeel niveau.

Dilemma's of interacties

Sterke focus op wederkerigheid van mensen, minder menselijke maat

Als er een te grote focus op de wederkerigheid van mensen ligt dan kan men mensen in zijn of haar omstandigheden, behoeften en verwachtingen minder tegemoet komen. Er zit dan een grens aan in hoeverre men een individu tegemoet kan komen. Bijvoorbeeld door de verwachting van de maatschappij dat mensen binnen een bepaalde termijn weer actief aan het werk zijn of participeren in een andere vorm (Hutspot, 2021).

Overlap met andere begrippen

- a. Solidariteit
Wederkerigheid is een manier om solidariteit in de maatschappij te waarborgen (zie paragraaf 'omschrijving van het begrip in de literatuur').
- b. Naleving
De wederzijdse verplichting van de overheid van proportionele handhaving en sanctionering bij oneigenlijk gebruik van de bijstand en de wederzijdse verplichting van mensen van rechtmatig gebruik van de bijstand hebben overlap met het begrip 'naleving' (zie paragraaf 'omschrijving van het begrip in de literatuur').
- c. Grip
Doordat de mens eigen verantwoordelijkheid neemt om vanuit de bijstand zo snel mogelijk weer aan het werk te gaan (of een andere vorm van participatie) kunnen mensen meer grip ervaren.

3.9 Naleving

Definitiekeuze

De definitie van naleving in de Participatiewet is:

Het **voldoen aan de plichten** van wet- en regelgeving en beleid⁶⁴ door mensen die ondersteuning ontvangen. Hiervoor moeten mensen die ondersteuning ontvangen, **kunnen** en **weten** wat van hen verwacht wordt.

Synoniemen

Compliance, de regels opvolgen, de plichten nakomen.

Antoniemen

Regels overtreden, misbruik, oneigenlijk gebruik, regels schenden, plichtverzuim.

Omschrijving van het begrip in de literatuur

In de literatuur komt het begrip naleving geregeld voor. Echter wordt het begrip in de meeste gevallen niet verder uitgelegd. In de literatuur gaat het voornamelijk over wat nodig is om ervoor te zorgen dat mensen de wet gaan naleven, of wat naleving de mens brengt. De volgende toelichtingen omtrent het begrip 'naleving' geven een beeld van wat naleving inhoudt in het kader van de Participatiewet.

- a. Regelgeving veronderstelt ook een zekere mate van naleving ervan door de mens en houdt het rechtskarakter van de samenleving in stand. Regelgeving is namelijk zo bedoeld om te worden nageleefd (Expertisecentrum Rechtspleging en Rechtshandhaving, 2006).
- b. Het naleven van verplichtingen draagt bij aan terugvorderingen en het voorkomen van schuldposities en nieuwe situaties van armoede (VNG, 2020).
- c. Het nalevingsdoel van het wetsvoorstel Handhaving Sociale Zekerheid houdt in dat in het geval van een gebrek in naleving, de eerste reactie daarop is om de regels uit te leggen en te verduidelijken, zodat men in de toekomst wel in staat is deze na te leven.⁶⁵ Mensen leven soms namelijk beperkt de wetgeving na, doordat het voor hen onduidelijk is of en welke bijstandsgerechtigde gevolgen bijvoorbeeld een gift of toename in bezittingen hebben.
- d. In de visiebrief Participatiewet in balans wordt gesproken over meer de nadruk te willen leggen op de dimensies van spontane/intrinsieke naleving in plaats van enkel te focussen op handhaving. Met spontane en intrinsieke naleving wordt bedoeld 'het weten, kunnen en willen naleven van de plichten in de wet'. Niet enkel de eenvoud van de regels, maar ook het draagvlak voor wat de wet beoogt en de proportionaliteit van de sancties zijn hier onderdeel van.⁶⁶
- e. In 'De Tafel van elf' van expertisecentrum Rechtspleging en rechtshandhaving wordt gesproken over de verschillende dimensies voor naleving van wetgeving (Expertisecentrum Rechtspleging en Rechtshandhaving, 2006). Deze dimensies zijn onder meer: (1) Kennis van regels⁶⁷ (2) kosten en baten⁶⁸; (3) mate van acceptatie⁶⁹;

⁶⁴ Wet- en regelgeving en beleid bestaat onder meer uit regelingen, definities, voorwaarden, uitzonderingen, richtlijnen, voorschriften, rechten en plichten.

⁶⁵ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

⁶⁶ Schouten, C.J. (2023, 9 juni). Visiebrief Participatiewet in balans. Geraadpleegd van [Kamerbrief over visie Participatiewet in balans | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#).

⁶⁷ De bekendheid met en duidelijkheid van wet- en regelgeving bij de doelgroep. Door onduidelijkheid of complexiteit van de wetgeving kunnen fouten in naleving gemaakt worden.

⁶⁸ De (im)materiële voor- en nadelen die uit overtreden of naleven van de regel(s) volgen, uitgedrukt in tijd, geld en moeite. Het gaat om alle financieel-economische en immateriële kosten en baten van (niet-) nalevingsgedrag.

⁶⁹ De mate waarin het beleid en de regelgeving acceptabel worden gevonden door de doelgroep. Acceptatie heeft betrekking op de redelijkheid van het beleid en de daaruit voortvloeiende normen.

-
- (4) normgetrouwheid doelgroep⁷⁰ en (5) maatschappelijke controle⁷¹. Naast deze 5 dimensies van spontane naleving, zijn er nog 6 andere dimensies die bepalen in welke mate een wet wordt nageleefd. Deze overige dimensies zijn de handhavingdimensies⁷²: (1) meldingskans; (2) controlekans; (3) detectiekans; (4) selectiviteit; (5) sanctiekans en (6) sanctie-ernst. De subjectieve controlekans is doorslaggevend in de mate van naleving.
- f. Divosa geeft aan dat het doel van naleving is om de participatie van mensen in de samenleving te versterken en daarmee hun bestaanszekerheid en zelfredzaamheid te vergroten. De naleving van regels en afspraken is belangrijk om het maatschappelijk draagvlak voor het stelsel van collectieve sociale voorzieningen als vangnet te behouden (Divosa, 2024).
- g. Op dit moment wordt het bevorderen van de handhaving van het naleven van verplichtingen vooral vormgegeven vanuit het sanctioneren van ongewenst gedrag. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat er sprake is van onwil als mensen de wet niet naleven omdat mensen de wet horen te begrijpen. Echter, er zijn andere redenen waarom mensen de wet niet naleven, waaronder niet-weten en niet-kunnen.⁷³

Begripsomschrijving en uitleg definitiekeuze van het begrip voor afwegingskader

Binnen de Participatiewet gaat naleving om zowel de naleving door professionals als de naleving door mensen. Bij naleving door professionals gaat het voornamelijk om het hanteren/opvolgen van werkinstructies. Dit komt echter al tot uiting in het begrip 'vak kundigheid'. Voor de definitiekeuze van het begrip en de uitwerking van het begrip in het afwegingskader richten wij ons hier enkel op de naleving door de mens.

De mens heeft in de huidige Participatiewet de angst om gekort te worden of om gezien te worden als fraudeur door het negatief mensbeeld en de focus op controle die ten grondslag liggen aan de wet. Mensen zijn hierdoor terughoudend in het delen van informatie over hun situatie met de overheid of het doorgeven van wijzigingen in hun situatie.

Laatstgenoemde is iets waartoe de mens verplicht is op basis van de inlichtingenplicht. Ook denken mensen vaak dat informatie tussen instanties of afdelingen binnen een instantie gedeeld worden (Ministerie van SZW, 2024), terwijl dit vaak niet het geval is. Hierdoor delen mensen ook niet alle informatie over hun situatie met de overheid. Dit werkt niet ten goede aan de naleving van de wet. Om de naleving van de wet te vergroten is het van belang om rekening te houden met het doenvermogen van de mens, vertrouwen hebben in de mens en rekening te houden met de onhandigheid of onkunde van de mens.

In de definitiekeuze voor naleving stellen wij dat naleving uit drie componenten bestaat. Naleving gaat verder dan enkel de wet kennen, een goede kennis alleen leidt namelijk niet automatisch tot een goede naleving. Naleving gaat ook over zowel het 'kunnen' als het 'willen' naleven van de plichten van de wet door mensen. Ten eerste moeten mensen in staat kunnen zijn om de wet na te leven. Door te weten wat de wet van hen vraagt en te weten welke informatie zij moeten aanleveren. Dit moet afgestemd zijn op het doenvermogen van mensen. Ten tweede moeten mensen de wet ook willen naleven. Het gaat hierbij om de wil van de mens om zich aan de plichten van de wet te houden. Hierbij is het draagvlak onder de wet belangrijk.

In de literatuur komt veelal naar voren dat naleving vooral draait om het doenvermogen van de mens en het draagvlak van de wet. Echter is naleving niet beperkt tot deze aspecten. Om naleving te laten plaatsvinden zijn er ook consequenties nodig voor mensen die de wet niet naleven. Hiervoor is handhaving nodig. Naleving heeft niet enkel betrekking op het streng handhaven van de wet; het contact met de mens is tevens belangrijk bij het verbeteren van de naleving van de wet. Belangrijke communicatie en een verantwoording voor de reden van handhaving verbeteren de naleving op lange termijn.⁷⁴ Verder is het belangrijk om alleen mensen te straffen die willens en wetens zich niet aan de

⁷⁰ De mate van bereidheid van de doelgroep om zich te conformeren aan het gezag van de overheid.

⁷¹ De door de doelgroep ingeschatte kans op sanctionering van hun gedrag door anderen dan de overheid.

⁷² Handhaving: alle activiteiten van de overheid die erop gericht zijn de naleving van regelgeving te bevorderen.

⁷³ Schouten, C.J. (2023, 9 juni). Visiebrief Participatiewet in balans. Geraadpleegd van [Kamerbrief over visie Participatiewet in balans | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#).

⁷⁴ Groepsgesprek beleidsadviseurs Werk en Inkomen van gemeenten.

wet houden. In de onderstaande doelen en indicatoren wordt daarom ook een onderscheid gemaakt in doelen die betrekking hebben op het 'kunnen' en doelen die betrekking hebben op het 'willen'.

Dilemma's of interacties

1. Minder menselijke maat

Er sprake van een dilemma tussen menselijke maat en naleving, wanneer naleving enkel gaat om het niet willen volgen van de wet. Naleving (vooral in de vorm van handhaving) heeft namelijk een strengere kant die de positieve bejegening/menselijke maat kan schaden.

2. Controles en fraudebeleid zijn in zekere zin het tegenovergestelde van vertrouwen in de mens

3. Meer kosten uitvoering

Om ervoor te zorgen dat mensen de wet naleven, zal de wetgeving duidelijke moeten worden vormgegeven. Ook kan het zijn dat er meer voorlichtingen moeten worden georganiseerd om de kennis met de mensen te delen. Dit betekent zowel een financiële investering als een tijdsinvestering.

4. Minder kosten regelingen

Doordat er zorgvuldig wordt gekeken naar wie de rechthebbenden zijn, is de overheid minder geld kwijt aan onterechte uitkeringen.

5. Willekeur

Als er wordt gekozen om naleving te willen vergroten door mensen te gaan belonen (financieel), kan dit leiden tot willekeur. Echter kan het vaststellen van de criteria waaraan iemand moet voldoen om recht te hebben op de beloning deze willekeur voorkomen⁷⁵.

Doelen en indicatoren

Strategisch

Relevante elementen: begrip (voor de regels), handhaving, kennis van wet- en regelgeving, (gepercipieerde) pakkans, rechtlijnigheid (heldere gehanteerde grenzen), doenlijk.

Tactisch - 'kunnen'

1. De doelgroep is bekend met de wet- en regelgeving (Expertisecentrum Rechtspleging en Rechtshandhaving, 2006)

Indicatoren beleid:

- Mensen kennen de regels (ja/beperkt/nee).
- Mensen zijn in staat om op de hoogte te raken van nieuwe regels (ja/beperkt/nee).
- De hoeveelheid regelgeving is behapbaar voor mensen (ja/beperkt/nee).
- Hoe vaak is er voorlichting over de wetgeving/het beleid aan mensen (wekelijks/maandelijks/jaarlijks/bij wijzigingen in de wet of beleid/nooit).

2. De wet- en regelgeving zijn duidelijk voor mensen (Expertisecentrum Rechtspleging en Rechtshandhaving, 2006)

Indicatoren beleid:

- De regels zijn zo geformuleerd dat deze gemakkelijk te begrijpen zijn voor mensen (ja/beperkt/nee).

⁷⁵ Groepsgesprek professionals Sociaal Domein.

- Mensen zijn in staat de regelgeving te begrijpen (ja/beperkt/nee).
- Het is voor mensen duidelijk waarop de regels (en welke) van toepassing zijn (ja/beperkt/nee).
- De wet heeft weinig uitzonderingsmogelijkheden (ja/nee).

Tactisch - 'willen'

3. De (im)materiële voordelen die volgen uit naleving van de wet zijn groter dan de nadelen ervan voor mensen (Expertisecentrum Rechtspleging en Rechtshandhaving, 2006)

Indicatoren beleid:

- Mensen hebben zicht op de gevolgen van naleving (ja/beperkt/nee).
- Het naleven van de regels kost weinig tijd, geld en moeite voor mensen (altijd/vaak/soms/niet).
- Het overtreden van de regels levert in de beleving van mensen geen voordelen op (altijd/vaak/soms/niet).
- Mensen ervaren dat het naleven van de regels voordelen oplevert (altijd/vaak/soms/niet).
- Het niet-naleven van de wet kost veel tijd, geld en moeite voor mensen (altijd/vaak/soms/niet).
- De strafmaat wordt als redelijk ervaren door mensen (ja/beperkt/nee).
- Mensen ervaren een hoge kans om opgemerkt te worden door de overheid indien er een overtreding plaatsvindt (ja/beperkt/nee).
- De materiële gevolgen van niet-naleven zijn nadeliger dan wel naleven voor mensen (ja/beperkt/nee).

4. Mensen willen wet- en regelgeving uit intrinsieke motivatie naleven en conformeren zich aan het gezag van de overheid; er is voldoende draagvlak voor het beleid en de wet- en regelgeving (Expertisecentrum Rechtspleging en Rechtshandhaving, 2006)

Indicatoren beleid:

- Mensen vinden het zinvol/rechtvaardig om de plichten van de wet na te leven (altijd/vaak/soms/niet).⁷⁶
- Er is voldoende uitleg over de achterliggende doelstellingen en gebruikte middelen om de doelen te bereiken (ja/beperkt/nee).
- Mensen hebben respect voor de overheid en het oordeel van handhavers van de regelgeving (ja/beperkt/nee).

Overlap met andere begrippen

a. Menselijk maat

Naast dat er sprake is van een dilemma tussen menselijke maat en naleving, is er ook sprake van overlap tussen de twee begrippen. Waarbij het bij het dilemma vooral zit in het (niet) 'willen' naleven van de wet- en regelgeving, zit de overlap in het (niet) 'kunnen' naleven van de wet- en regelgeving. In de visiebrief Participatiewet in balans wordt gesproken over dat wanneer er sprake is van regelovertreding (het niet naleven van de regels), dat gekeken wordt naar iemands situatie om te bepalen wat er uiteindelijk zal gebeuren met die overtreding.⁷⁷ Het individueel toespitsen van de verplichtingen moet leiden tot verbetering van de naleving van de verplichtingen en beperkt het risico op misbruik.⁷⁸

b. Maatwerk

Naleving is ook maatwerk. Een professional moet nadenken over de gevolgen die het naleven heeft op iemands leven, rekening houdend met het kunnen en willen volgen van de wet.⁷⁹

c. Solidariteit

⁷⁶ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

⁷⁷ Schouten, C.J. (2023, 9 juni). Visiebrief Participatiewet in balans. Geraadpleegd van [Kamerbrief over visie Participatiewet in balans | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#).

⁷⁸ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

⁷⁹ Groepsgesprek beleidsadviseurs Werk en Inkomen van gemeenten.

-
- Naleving is een manier om solidariteit in de maatschappij te waarborgen.
- d. **Vertrouwen**
Vanuit het oogpunt van vertrouwen moet de nalevingsbereidheid van de mens het uitgangspunt zijn in de beschrijvingen van de verplichtingen en de uitvoering van de wet.⁸⁰ Om de naleving te vergroten is het belangrijk voor de overheid om de mens<en?> te kennen en om goede communicatie met de mens<en?> te hebben. Deze open communicatie draagt bij aan het vertrouwen van de mens in de overheid.⁸¹
 - e. **Eenvoud**
Wanneer gemeenten gebruik maken van een duidelijkere normstelling, zien zij een voorzichtige toename in de naleving.⁸²
 - f. **Wederkerigheid**
Bij wederkerigheid is er sprake van wederzijdse verplichtingen tussen overheid en mensen. Handhaving en sanctionering zijn middelen om ervoor te zorgen dat mensen zich aan de verplichtingen van de Participatiewet houden en om oneigenlijk gebruik tegen te gaan.
 - g. **Grip**
Mensen worden verantwoordelijk gemaakt om hun rechten te doen gelden, maar hier staan ook plichten tegenover waarvoor zij dan verantwoordelijk zijn.

⁸⁰ MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

⁸¹ Groepsgesprek beleidsadviseurs Werk en Inkomen van gemeenten.

⁸² MvT Internetconsultatie: wijziging van de Participatiewet in verband met het op onderdelen in balans brengen van de wet tussen bestaanszekerheid, re-integratie en handhaving (Kamerstukken I, 2022/2023, 35394).

A. Verhouding begrippen tot de uitgangspunten van de Wmo

In het kader van de herziening van de Participatiewet is het belangrijk dat de Participatiewet straks beter aansluit op de Wmo en de Jeugdwet met als doel samenwerking tussen departementen te stimuleren en tegenstrijdige wetgeving tegen te gaan. Bijvoorbeeld als het gaat om de inkleuring van begrippen. We hebben een eerste analyse gemaakt van de verhouding van de negen uitgewerkte begrippen in dit document tot de uitgangspunten in de Wmo. Deze eerste analyse is gebaseerd op onze eigen kennis van de Wmo en de input van team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS. Per begrip staat de verhouding van het begrip tot de uitgangspunten van de Wmo en de les die het ministerie van SZW daaruit kan leren in het kader van de herziening van de Participatiewet beschreven.

Eenvoud

Eenvoud in de Wmo staat voor toegankelijke en begrijpelijke ondersteuning, gericht op het makkelijker en begrijpelijker maken voor mensen om hulp te ontvangen en om te communiceren met betrokken instanties. Aspecten die bijdragen aan eenvoud in de Wmo zijn onder meer het hebben van dienstverlening die aansluit op de leefwereld van mensen, ondersteuning die dichtbij mensen is, mensen die weten voor welke hulp ze in aanmerking komen en mensen die weten waar ze terecht kunnen voor hulp. Eenvoud in de context van de Wmo omvat ook de verbinding met andere zorgvormen, bijbehorende loketten en betrokken organisaties, zoals de Zvw, WLz en Jeugdwet.⁸³

Bij eenvoud in zowel de Wmo als bij de herziening van de Participatiewet gaat het over een laagdrempelige en duidelijke toegang en begrijpelijke rechten voor mensen. In de context van de Wmo gaat het hierbij niet alleen om vereenvoudiging(en), maar ook om effectieve communicatie met betrokkenen. Omdat de Wmo een voorzieningenwet is hebben mensen hierdoor geen bepaalde rechten, zoals wel het geval is in de Participatiewet waardoor effectieve communicatie over bijvoorbeeld het wel of niet inzetten van een voorziening extra belangrijk is.⁸⁴

De lessen uit de Wmo die bij herziening van de Participatiewet kunnen worden toegepast zijn:

- a. Voor eenvoud is ook duidelijke en begrijpelijke communicatie van de overheid naar mensen belangrijk. Niet voor alle mensen zijn de rechten en plichten in de Participatiewet namelijk duidelijk.
- b. Voor mensen is het om eenvoud te ervaren belangrijk dat er verbinding is met andere vormen van sociale zekerheid, bijbehorende loketten en betrokken organisaties.

Vertrouwen

Vertrouwen binnen de Wmo duidt op het geloof van mensen in de integriteit en effectiviteit van alle betrokken partijen binnen het kader van de Wmo. Dit omvat het vertrouwen van mensen in de wetgever (het systeem) en de uitvoerder, alsook het vertrouwen van de overheid in de zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid van mensen. Vertrouwen is essentieel voor open communicatie en de bereidheid van mensen om hulp te zoeken. Het bouwen en onderhouden van vertrouwen tussen overheid en mensen is fundamenteel voor het succes van de Wmo.⁸⁵

Vertrouwen in zowel de Wmo als de herziening van de Participatiewet is cruciaal voor de doeltreffende werking van de wet. Hierbij draait het om het vertrouwen binnen de driehoek: mensen, wetgever en uitvoerder. Binnen de Wmo is vertrouwen minder een thema waarover gesproken wordt dan in de Participatiewet. Echter, wanneer vertrouwen ontbreekt, komt dit vaak naar voren in de relatie tussen mensen en uitvoerders. Bijvoorbeeld door verschillen tussen

⁸³ Interview met experts Wmo van Significant.

⁸⁴ Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

⁸⁵ Interview met experts Wmo van Significant.

gemeenten in voorzieningen, frauderen van zorgaanbieders en variatie in het handelen van professionals (willekeur).⁸⁶

⁸⁷ Daarbij is het ook belangrijk dat professionals in de uitvoering naast de mens staat en deze ook vertrouwt.⁸⁸

Een concrete les uit de Wmo die bij de herziening van de Participatiewet kan worden toegepast is er voor het begrip vertrouwen niet. Wel geldt voor zowel de Wmo als de Participatiewet dat vertrouwen binnen de driehoek (mensen, wetgever en uitvoerder) essentieel is voor het functioneren van de wet. Zonder aandacht voor het opbouwen en onderhouden van vertrouwen tussen deze partijen kan de doeltreffendheid van de wet niet worden gewaarborgd.

Menselijke maat

De menselijke maat in de Wmo benadrukt het belang van persoonlijke, op het individu afgestemde, zorg en ondersteuning, met als doel mensen in staat te stellen op volwaardige wijze deel te nemen aan de maatschappij. Het draait om het erkennen van individuele behoeften en omstandigheden van mensen, evenals om een respectvolle en empathische behandeling van hen. De ondersteuning begint met de vraag: wat is er nodig voor de mens om mee te kunnen blijven doen in de maatschappij? Maatwerk is hierbij cruciaal.^{89 90}

De menselijke maat in zowel de Wmo als de herziening van de Participatiewet richt zich op een benadering die begint bij de mens zelf, om hen de juiste ondersteuning en/of zorg te bieden. Dit omvat het inzicht hebben in en het handelen naar de unieke situatie en behoeften van mensen. Hierbij is het van belang dat dit gebeurt op een respectvolle en empathische manier.

De les uit de Wmo die bij herziening van de Participatiewet kan worden toegepast is dat bij de ondersteuning gekeken wordt naar wat er nodig is voor de mens. Dit betekent dat er wordt gekeken naar de volledige situatie van de mensen, in plaats van alleen te focussen op waar mensen recht op hebben binnen de Participatiewet of strikt te handelen volgens de wet.

Grip

Grip in de Wmo draait om het versterken van de autonomie en zelfredzaamheid van individuen, zodat zij controle kunnen uitoefenen over hun eigen leven en de ondersteuning die zij ontvangen. Dit principe is gericht op het in hun eigen kracht zetten van mensen om actief deel te nemen aan de samenleving en zelf beslissingen te nemen over hun welzijn en zorgbehoeften. Het bieden van vertrouwen en het toepassen van de menselijke maat zijn belangrijk om de autonomie en zelfredzaamheid van de doelgroep te versterken. Echter is binnen de Wmo het doel voor mensen niet altijd de ontwikkeling naar (meer) zelfstandigheid en grip van mensen. Voor een deel van de doelgroep is dit niet of lastig te bereiken.^{91 92}

Grip in zowel de Wmo als de herziening van de Participatiewet betekent dat mensen controle kunnen uitoefenen om (in voldoende mate) regie te voelen over hun situatie. Met als doel om weer actief deel te kunnen nemen aan de samenleving en zelf (weer) regie te kunnen voeren over hun situatie. Ook geldt voor beide dat voor een deel van de doelgroep (meer) grip niet haalbaar is en daardoor altijd ondersteuning nodig zal hebben.

De lessen uit de Wmo die bij herziening van de Participatiewet kunnen worden toegepast zijn:

⁸⁶ Interview met experts Wmo van Significant.

⁸⁷ Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

⁸⁸ Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

⁸⁹ Interview met experts Wmo van Significant.

⁹⁰ Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

⁹¹ Interview met experts Wmo van Significant.

⁹² Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

-
- a. De ontwikkeling naar (meer) grip is niet altijd haalbaar voor een deel van de doelgroep. Bovendien kan het voor professionals moeilijk zijn om deze ontwikkeling te bevorderen. Dit vereist een bepaalde mate van expertise en vaardigheid van hen, oftewel vakkundigheid.
 - b. Het bieden van vertrouwen en het toepassen van de menselijke maat leidt er in sommige gevallen toe dat mensen meer regie (oftewel grip) over hun eigen leven pakken.⁹³

Transparantie

Transparantie in de Wmo staat voor heldere en open communicatie over processen, beslissingen en de inzet van middelen. Dit is essentieel voor het vertrouwen tussen mensen en de overheid. Transparantie in de Wmo draait om openheid over hoe beslissingen worden genomen, op welke gronden ondersteuning wordt toegekend of geweigerd en hoe middelen worden verdeeld en gebruikt.^{94 95}

Transparantie in zowel de Wmo als de herziening van de Participatiewet draait om het verkrijgen van inzicht en openheid in zowel processen als besluitvorming. In de Wmo ligt de nadruk meer op transparantie in het beoordelingsproces, zoals bij het keukentafelgesprek. Hierbij beoordeelt de Wmo-consulent niet alleen de hulpvraag, maar kijkt ook naar zelfredzaamheid en de mogelijkheden van het eigen netwerk. Dit kan resulteren in verschillende uitkomsten voor mensen met dezelfde hulpvraag, oftewel het bieden van maatwerk. Transparantie in dit proces is van cruciaal belang.⁹⁶

Een concrete les uit de Wmo die bij de herziening van de Participatiewet kan worden toegepast is er voor het begrip transparantie niet. Voor zowel de Wmo als de Participatiewet geldt dat transparantie cruciaal is als er bepaalde (afwijkende) keuzes in de besluitvorming of trajecten worden gemaakt.

Vakkundigheid

Vakkundigheid in de Wmo gaat over de vaardigheden en kennis van professionals om effectieve zorg en ondersteuning te bieden aan individuen en gemeenschappen. Met inbegrip van het begrijpen van de behoeften, omstandigheden en het gedrag van mensen, het ontwikkelen van passende plannen en het ethisch handelen binnen professionele richtlijnen. Vakkundigheid van professionals is een vereiste voor het bieden van maatwerk binnen de Wmo.⁹⁷

Vakkundigheid in zowel de Wmo als de herziening van de Participatiewet, gaat over het beschikken van de juiste vaardigheden, kennis en professionaliteit om effectieve ondersteuning te bieden aan mensen met verschillende wensen en behoeften. Er bestaat echter een verschil tussen de benodigde vaardigheden en middelen van verschillende professionals binnen de uitvoering van de Wmo. In de Wmo is er een scheiding tussen professionals die zich richten op de toegang tot voorzieningen en professionals die de daadwerkelijke zorg verlenen. Voor zowel de Wmo als de herziening van de Participatiewet geldt dat professionals ruimte, middelen en verantwoordelijkheid nodig hebben binnen de wet en de organisatie om vakkundig te kunnen werken.⁹⁸

De les uit de Wmo die bij herziening van de Participatiewet kan worden toegepast is het belang van vakkundigheid van professionals in het bieden van effectieve ondersteuning aan mensen (bijvoorbeeld door maatwerk). Het is waardevol om bij de herziening van de Participatiewet een onderscheid te maken in de verschillende rollen in de uitvoering (zoals het onderscheid tussen toegang en zorgverlening in de Wmo). Op deze manier kan een betere kwaliteit van ondersteuning worden gewaarborgd. Dit kan helpen om professionals beter toe te rusten voor de specifieke uitdagingen binnen hun rol en om een meer gerichte en effectieve ondersteuning te bieden aan de doelgroep van de Participatiewet.

⁹³ Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

⁹⁴ Interview met experts Wmo van Significant.

⁹⁵ Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

⁹⁶ Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

⁹⁷ Interview met experts Wmo van Significant.

⁹⁸ Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

Solidair

Solidariteit in de Wmo draait om het gezamenlijk dragen van verantwoordelijkheid voor het welzijn van alle mensen, met een focus op het ondersteunen van de meest kwetsbaren in de samenleving. Dit principe vormt de basis voor een inclusieve maatschappij waarin zorg en ondersteuning beschikbaar zijn voor iedereen die dat nodig heeft. De Wmo uit solidariteit door middel van belastinggeld, dat wordt gebruikt voor voorzieningen ten behoeve van de meest kwetsbare mensen. Bovendien doet de Wmo een beroep op het netwerk van mensen voordat een voorziening wordt ingezet, wat tevens een vorm van solidariteit is.^{99 100}

Solidariteit in zowel de Wmo als de herziening van de Participatiewet omvat het collectief ondersteunen van de meest kwetsbare mensen door middel van belastinggeld. In de Wmo is echter de ondersteuning van mensen door het eigen netwerk ook een vorm van solidariteit.

De les uit de Wmo die bij de herziening van de Participatiewet kan worden toegepast is het erkennen en benutten van het sociale netwerk van mensen als een vorm van solidariteit. Dat betekent dat er niet alleen naar professionele hulp gekeken moet worden, maar ook naar de mogelijkheden binnen het eigen netwerk van de mens (bijvoorbeeld een vorm van participatie in het eigen netwerk).

Wederkerig

Wederkerigheid in de Wmo heeft betrekking op de wederzijdse rechten en plichten tussen overheid en mensen die ondersteuning ontvangen. In de Wmo wordt van mensen met een hulpvraag verwacht dat ze zelf ook bekijken wat ze zelf (nog) kunnen doen en in hoeverre hun netwerk kan bijdragen aan de oplossing. In principe wordt van een Wmo-cliënt niet verwacht iets terug te leveren aan de overheid, behalve het betalen van een eigen bijdrage.^{101 102}

Wederkerigheid in zowel de Wmo als de herziening van de Participatiewet gaat over de wederzijdse rechten en plichten tussen overheid en mensen die ondersteuning ontvangen. De aard van de plichten in de Wmo is echter anders, aangezien niet iedereen streeft naar volledige zelfstandigheid. Een deel van de doelgroep blijft afhankelijk van de ondersteuning vanuit de wet. Voor veel ouderen is de kans bijvoorbeeld klein dat zij op een bepaald moment zonder huishoudelijke hulp kunnen.

De les uit de Wmo die bij herziening van de Participatiewet kan worden toegepast is het erkennen dat niet alle mensen dezelfde mate van zelfstandigheid bereiken. Sommige mensen kunnen niet een tegenprestatie leveren, of in beperkte mate, en blijven daardoor afhankelijk van de bijstand. In het kader van de herziening van de Participatiewet is het daarom belangrijk om beleid op te stellen dat recht doet aan de diverse behoeften en mogelijkheden van mensen, inclusief diegenen die afhankelijk zijn en zullen blijven van bijstand.

Naleving

Naleving in de Wmo houdt in dat gemeenten, zorgaanbieders en andere betrokkenen partijen de regels, normen en waarden van de wet volgen om mensen effectief en rechtvaardig te ondersteunen. Naleving houdt in dat alle procedures, diensten en vormen van ondersteuning die onder de Wmo vallen, worden uitgevoerd in overeenstemming met de vastgestelde wettelijke kaders, richtlijnen en kwaliteitseisen. Dit waarborgt de kwaliteit van de ondersteuning, beschermt de rechten van de hulpbehoevenden en versterkt het vertrouwen in het systeem, door middel van het eerlijk en doelmatig inzetten van middelen (VNG, 2017).

Naleving in de Wmo heeft een andere betekenis dan in de herziening van de Participatiewet. In de Wmo heeft naleving betrekking op het willen en kunnen naleven van regels, normen en waarden van de wet door degenen die

⁹⁹ Interview met experts Wmo van Significant.

¹⁰⁰ Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

¹⁰¹ Interview met experts Wmo van Significant.

¹⁰² Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

ondersteuning aan mensen bieden. In de herziening van de Participatiewet gaat naleving over het willen en kunnen naleven van de plichten van de wet door mensen die ondersteuning ontvangen.¹⁰³

De les uit de Wmo die bij herziening van de Participatiewet kan worden toegepast is dat naleving niet alleen van toepassing is op mensen, maar ook op de betrokken partijen (bijvoorbeeld gemeenten) die de wet uitvoeren. Deze partijen dienen eveneens de regels, normen en waarden van de Participatiewet te volgen.

¹⁰³ Interview medewerkers team Werkend Stelsel van het ministerie van VWS.

B. Literatuurlijst

Ardis Organisatie Ontwikkeling & Hogeschool Rotterdam (2017). Perspectieven op re-integratiekennis.

Blijleven, W., de Koning, F., Sarway, S., Feijten, P., Magnus, A. & Willems, R. (2023). Mensenbeelden achter beleid. Den Haag: SCP.

Bos, S., de Beer, P., Elshout, J., Portielje, M., & van Berkel, K. (2023). Naar een werkzame bijstand: Bevindingen uit het Amsterdams Experiment met de bijstand. Eburon.

Canoy, M., S. van Dijk & Ham, M. (2021). Momentum voor de menselijke maat. Praktijklessen voor zorg en welzijn. Utrecht: Movisie.

Commissie Menselijke Maat Enschede (2021). Maatvoering is mensenwerk II. Groningen: Pro Facto.

De Klerk, M., Eggink, E., Van Echtelt, P., & Kromhout, M. (2022). Uitdagingen in het sociaal domein. Den Haag: SCP.

Dijkhuis, C. & Heijnen, F. (2023). Gevraagd: menselijke maat. Hoe de overheid een bijdrage kan leveren aan herstel van vertrouwen. Deloitte.

Divosa (2023). Divosa visie op een fundamentele herziening van de Participatiewet. Position paper.

Divosa. Waarom naleving en handhaving? Geraadpleegd op 10 maart 2023, van: [Waarom naleving en handhaving? | Divosa](#).

Expertisecentrum Rechtspleging en Rechtshandhaving (2006). De Tafel van Elf.

Fitzpatrick, H., Franken, M. van Houten, M., Mateman, H. (2023). Waardevol werken voor iedereen. Utrecht: Movisie.

Gemeente Utrecht (2023). Evaluatie afschaffen vier weken zoektermijn voor jongeren tot 27 jaar.

Hutspot (2021). De Participatiewet onder de loep.

Kenniscentrum voor beleid en regelgeving. Menselijke maat. Geraadpleegd op 18 januari 2024, van: [Menselijke maat | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving \(kcbr.nl\)](#).

Lammersen, G., Franken, M., Ketel, J., & van der Sanden, P. (2023) Quick Scan ten behoeve van spoor 3 'Participatiewet in Balans'. Utrecht: Movisie.

Lindner, T., De Koster, W., Van der Waal, J. Zo zien burgers sociale zekerheid. In: Sociale vraagstukken, 15 september 2022. Geraadpleegd op 30 januari 2024 van: www.socialevraagstukken.nl/zo-zien-burgers-sociale-zekerheid.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2022). Participatiewet in balans: uitkomsten beleidsanalyse.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2024). Preventie - Een kwestie van doen!

Muskee, M (2021). De menselijke maat: Zien en luisteren. Utrecht: VNG.

Nationale Ombudsman (2019). Behoorlijkheidswijzer.

Nationale Ombudsman (2023). Burgers in de Participatiewet ervaren onvoldoende invloed.

Onafhankelijke Commissie Toekomst Arbeidsongeschiktheidsstelsel (2023). Beoordeling van het arbeidsongeschiktheidsstelsel. Den Haag: OCTAS.

Oomkens, R., & Drijvers, A. (2021). Aandacht voor vertrouwen en oog voor de menselijke maat in de Participatiewet. Zoetermeer: Panteia.

Oomkens, R., Drijvers, A., Salome, L., Eleveld, A., Kistemaker, S., Bouma, H. (2022). Hardvochtige effecten op burgers door knelpunten in (uitvoering) wet- en regelgeving binnen de sociale zekerheid. Panteia, Muzus, Vrije Universiteit Amsterdam en Hogeschool Utrecht.

Ortlep, R., van den Brink, J.E., Habicht, Y. & Mulder, A.A. (2023). Dilemma tussen menselijke maat en angst voor precedentwerking en willekeur. Amsterdam/Heerlen: UvA/OU.

Tijdelijke Commissie Uitvoeringsorganisaties. (2021). Klem tussen balie en beleid.

Raad van State (2021, 3 november). Paper hoge colleges van staat. Geraadpleegd op 13 maart 2024, van: <https://www.raadvanstate.nl/actueel/nieuws/@127402/paper-hoge-collegesvan-staat-formatie>.

Raad Volksgezondheid en Samenleving (2024). Van overleven naar bloeien: bestaansonzekerheid voorkomen en verminderen. Den Haag: RVS.

Raad voor de Volksgezondheid en Samenleving (2013). Het belang van wederkerigheid: solidariteit gaat niet vanzelf! Den Haag: RVS.

Rijksoverheid (2023). Moeilijk makkelijker maken: IBO Vereenvoudiging Sociale Zekerheid.

Van Der Spoel, J. (2023). De (on)zin van transparantie in je organisatie. De Ondernemer.

Van Echtelt, P., Eggink, E., Sadiraj, K. (2023). Een brede blik op bijstand. Den Haag: SCP.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2017). Handhaving en naleving Wmo 2015 en Jeugdwet. Den Haag: VNG.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2020). Good and bad practices; Handhaving en Naleving Verplichtingen Participatiewet. Den Haag: VNG.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2023). Samenwerken aan vertrouwen: focus op uitvoering. Den Haag: VNG.

Wetenschappelijk Raad voor Regeringsbeleid (2017). Weten is nog geen doen: een realistisch perspectief op redzaamheid. Den Haag: WRR.

Wetenschappelijk Raad voor Regeringsbeleid (2023). Grip: het maatschappelijke belang van persoonlijke control. Den Haag: WRR.